قارا سىزىق

ئابباس مۇنىياز تۈركىيقان

بىرقانچە كۈندىن بۇيان تولا ئىككىلىنىپ يۈرۈپ، مانا بۈگۈن ئاخىرى بىر قارارغاغ كەلدىم. نىمە قارار دەمسىز؟ يۈرتقا ئۆزىدىن بۇرۇن نام- تەخەللۇسى كېلىپ بولغان مەھەللىدىشىمنىڭ ئالدىغا سا لامغا بېرىش قارارى!

ئاڭلىماققا، بۇ شۇنچىلىك ئاددى ئىش. لېكىن بىلىسىڭىز، چەت ئەلدە ئۆزۈن يىل ئىلىم تەھسىل قىلىپ، مەھەللىمىزگە ئەمدىلا قەدەم باسقان ئۇ دوستۇم ئۇ قەدەر ئاددىي ئادەملەردىن ئەمەس. دېيدىمغۇ، ئۇ وقۇش پۈتتۈرۈپ كېلىپ بولغىچە، ئۇنىڭ تەخەللۇسى چېگرا ئاتلاپ كېلىپ بولغان، دەپ.

مەھەللىدىمۇ بۇ ھەقتە گەپ تولا. « ئاشۇ شۇكۇر زەللىنىڭ كۆك پوتلا ئوغلى چەتتە ئوقۇپ سەللە كىيىپ كېلەلىگەن بولسا، ئوقۇش دېگەن ئادەم تالالمايدىغان نىمكەن» دەيتتى بەزىسى. « سەللە شۇ قەدەر ئەرزان بولسا، چەت ئەل دېگەنمۇ تايىنلىق يەركەن» دەپ قايناپتتى يەنە بىرلىرى.

مەنمۇ مۇرەككەپ ھېسسىياتتا. تەڭتۇش ئۆسكەن ئۇ دوستۇمنىڭ(كىچىك چاغلىرىمىزدا دوست ئىدۇق) ئالدىغا شۇ سائەتنىڭ ئۆزىدىلا باراي دېسەم، مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن ئوخشاشلا مۇشۇ مەھەللىدە چوڭ بولغان. ئۆزۈمچە كىچىك ئادەم ئەمەسمەن. زادىلا بارماي قوياي دېسەم، مەھەللىمىزنىڭ ئۇدۇمى شۇنداق: نام- ئابروي قازىنىپ كەلگەن ھەرقانداق مەھەللىدىشىمىزنىڭ ئالدىغا سالامغا بارماي قويمايمىز. كەينىمىزگە ئۆرۈلۈپلا ـــ قايتىپ كېلىپلا، ئۇنىڭ بىزدىن ھېچقانچە ئارتۇق يېرىنىڭ يوقلۇقى ھەققىدە مۇلاھىزە قىلىشىمىز. دەپ قويۇشۇم كېرەككى، مەنمۇ مۇشۇ مەھەللىنىڭ ئادىمى. ئەمما ماڭا نىسبەتەن تېخىمۇ مۇھىم بولغىنى، ئۇنىڭ سەللە كىيىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر. ئۇ، راستىنلا سەللە كېيىپ كەلگەنمىدۇ؟ چەتنىڭ سەللىسى قانداق بولۇدىغاندۇ؟...

گېپىم سەل تاققا- تۇققا چىقىپ قالدىغۇ دەيمەن. كەچۈرۈڭلار، يېقىندىن بېرى كۆڭلۈم تازا جايىدا ئەمەس. ئىچىمنىڭ بىر يەرلىرى مۈشۈك تاتىلىۋالغاندەك، ياق، قىزىل مۇچ قۇيۇۋاتقاندەك ئېچىشىپلا تۇرىدۇ. ئۇنىڭ سەللىسى ھەققىدىكى گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن بۇيان چۈشلىرىمۇ باشقىچە: كۆكتە بىر ئوبدان ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ، ھېچ گەپنىڭ تايىنى يوقلا چۈشۈپ كېتىمەن. ئېشەككە مىنىپ چۈشەيمەنۇ، بىر ئوبدان مېڭىۋېتىپ يىقىلىپ چۈشۈمەن. يۈگۈرسەم، نىمىشقىكىن كەينىمگە ماڭىمەن...ئۇنىڭ تەخەللۇسى نېرۋامغا تېخىمۇ بەكراق تېگىدۇ. خۇدابەردى شۈكۈر ئوغلى

مەشھۇرى! قاراڭ، ئۇنىڭ قويۇۋالغان تەخەللۇسىنى. ئۇ نىمە قىلغىنىغا مەشھۇر بولغۇدەك؟ چەت ئەلدە بىرقانچە يىل لاغايلاپ يۈرسىلا مەشھۇر بولۇپ كېتىدىغان گەپمىكەن؟!

ئەسلى گېپىمگە كەلسەم، مەن مۇشۇنداق ئويلۇدۇم. مەھەللىدىكى خېلى كۆپ كىشىلەرنىڭمۇ شۇنداق ئويلايدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل. مېنىڭ باشقا دوست- ئاداشلىرىمنىڭغۇ مۇشۇنداق ئويلىشىدا گەپ يوق. نىمىشقا شۇنداق ئويلىمىغۇدەك؟ تەڭتۇشلار بىلەن بىر قاتاردا چوڭ بولغان تۇرۇغلۇق، مانا ئەمدى مەشھۇرمەن، دەپ كەلسە، باشقىلار كىم ئىكەن ئۇنداقتا؟ مەن كىم ئىكەنمەن؟ ھېلىغۇ ئازراق بولسىمۇ ئوقۇپتىكەنمەن. ساۋاتسىز بولغان ھالەتتىمۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا مەن مەڭگۈ مەشھۇر. مەشھۇر بولۇشقا ئەڭ لايىقى مەن. ماڭا ھەممىدىن بەك تەسىر قىلغىنى، ئۇنىڭ سەللىسى توغرىسىدىكى پاراڭ. ھە-ئە، سەﷲ!

كىچىك ئادەم ئەمەسلىكىمنى ئۆز-ئۆزۈمگە يېنىش- يېنىشلاپ ئەسكەرتىپ كەلسەممۇ، يەنە نىمىشقىكىن يۈرۈكىم دۈپۈلدەيدۇ. شۇنداقتىمۇ، ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ، بۆگۈنكى قوياشلىق كۈنگە ئوخشاشلا چىرايىمغا كۈلكە يۈگۈرتتىم. يۈز تېرىلىرىم ئەسكى پۈرۈچتەك پۈرلۈشۈپ تۇرسىمۇ، ھەرھالدا ئۇچۇق چىراي بىر ئادەمگە— ئۆزۈمگە زادىلا ئوخشىمايدىغان، مەرد- مەردانە بىر ئەركەككە ئوخشىغاندىمەن، دەپ ئويلايمەن.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكوم!

ئۈرۈكلەر ھۈپپىدە چېچەكلەپ كەتكەن ھويلىغا شۇنداق دەپ قەدەم باستىم مەن.

سۇپىدا بەدەشقان قۇرۇپ ئولتۇرغان خۇدابەردىنى مېنى كۆرۈپلا چاچراپ ئورنىدىن قوپىدۇ دەپ ئويلىۋېدىم. لېكىن، ئۇ ئۇنداق قىلمىدى. چاچراپ تۇرمىسىمۇ مەيلى ئىدىغۇ، ماڭا ئىزا بولغىنى، ئۇ مىدىرلاپمۇ قويمىدى. خۇددى مېنى كۆرمىگەندەك، كۆزلىرىنى پارقىراتقىنىچە نىمىگىدۇر قاراپ تۇرۇۋەردى.

»چوڭچىلىقىنى قاراڭ«...!

غەزىپىم تېشىپ تۇرسىمۇ، چىداپ تۇرۇپ يەنە بىر قېتىم سالام بەردىم:

— ئەسالامۇ ئەلەيكوم، خۇدابەردى ئاداش!

— ۋە... ۋەئەلەيكوم ئەسالام!... ۋەئەلەيكوم... --- دېدى ئۇ، مەڭدەپ قالغان ئادەمدەك دۇدۇقلاپ ۋە قولاشمىغان بىر ھالەتتە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇزاتقان قوللۇرىمنى مەھكەم قىستى، — كىمنى خىيال قىلسا شۇ كېلىدۇ دەپ....توۋا، شۇ تاپتا سىلىنى ئويلاپ ئولتۇراتتىم. ھەيران قېلىۋاتامدىلا؟ خۇدا ھەققى راست دەيمەن ئاكا. سىلى مېنى تونۇمىغان بىلەن، مەن تونۇيمەن سىلىنى. مەتىمىن ھوشۇر دېگەن ئۆزلىرى بولىلىغۇ دەيمەن؟ سىلى دېگەن كاتتا تارىخچى. ئەسەرلىرىنى تولا ئوقۇپ...توۋا، كىمنىڭ گېپىنى قىلسا، كىمنى ئويلىسا شۇ... خۇدا بەردى، بۈگۈن ماڭا خۇدا بەردى. قېنى، تۆرگە، ئاكا..!

---مەتىمىن ھوشۇر دېگەن تارىخچى ئەمەس، يازغۇچى — دېدىم مەن قىستاپ كەلگەن كۈلكەمنى ئاران بېسىۋېلىپ. گېپىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭدىن ئەيمىنىشنىڭ ھاجىتى يوقتەك تۇۋاتتى.

— ھە، بىلىمەن، --- دېدى ئۇ، ھېچنىمە سەزمىگەندەك بىر ھالەتتە، ئالدىراپ- تېنەپ داستىخان راسلاۋېتىپ، — ئۆزلىرى داڭلىق يازغۇچى. چەت ئەل تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلىرىنى قالدۇرماي ئوقۇپ چىققانمەن. ۋاي- ۋۇي ، «قۇم باسقان شەھەر»، « ئالتۇن چىشلىق ئىت» ، « قارا قورساق سەركە» دېگەنلەر ئالامەت ئەسەرلەر جۇمۇ. لېكىن، ئاكا، بۇلارنىڭ ھەممىسى تارىخ. مېنىڭ نەزەرىمدە، يازغۇچىلارنىڭ ھەممىسى تارىخچى. بۇلۇپمۇ، سىلى يازغان ئاشۇ « مەشھۇرى....«

— مەڭدەپ قالمىغانسىلە ھە، خۇدابەرداخۇن؟ — دېدىم مەن ، تىلىمنىڭ ئۇچىغا «تولا ئوقۇپ ئىلىشىپ قالمىغانسىلە » دەپ كەلگەن گەپنى يۇمشۇتۇپ، — تونۇمىدىڭلىما؟ مەن دېگەن ھاشىماخۇن. سىلى بىلەن ھېمىشە ئۇرۇشۇپ قالىدىغان ھېلىقى ھاشىم گاژگۇن مەن شۇ ئەمەسمۇ؟ بىللە چوڭ بولغان، بىللە ئوقۇغان....ئالدىڭلىغا سالامغا كەلسەمزە تونۇماسقا سېلىپ...

— ھە؟...!

ئۇ شۇنداق قاتتىق چۆچۈپ كەتتىكى، چاي تولدۇرۇپ، داستىخانغا قويماقچى بولغان پىيالىمۇ قولىدىن چۈشۈپ كەتتى. شۇئان، قارا بېسىپ ئويغانغان ئادەمدەك بېشىنى سىلكىدى. ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغان ئادەمدەك يۈزلىرىنى چىمدىدى. كۆزلىرىنى چىملداتتى....

---ئەستاغپۇرۇللا! — مەن كىرگەن چاغدىكى ھالىتىگە يات بىر قىزغىنلىق بىلەن قۇچۇقىنى كەڭ ئېچىپ ئالدىمغا كەلدى ئۇ، — يەنە بىر قېتىم ئەستاغپۇرۇللا! سىلىنى باشقا بىر ئادەم دەپ ئويلاپ قاپتىمەن، ھاشىماخۇن ئاداش. مېنى ئەپۇ قىلىڭلا. يېڭىباشتىن كۆرۈشەيلى، ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم....!

ئۇ، مېنى قاتتىق قۇچاقلاپ، مەڭىزلىرىمگە مەڭىزلىرىنى يېقىپ كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، خىجالەتتىن قۇتۇلۇپ، ئەسلىگە كەلگەندەك بولدى. ئەمدىكى خۇدابەردى ھېچكىمدە كۆرۈلۈپ باقمىغان قىزغىنلىق، مېھماندوستلۇق ۋە وچۇق- يورۇقلۇقنى ئىپادە قىلىپ ئولتۇراتتى.

---بايازە قىزىق ئىش بوپتۇ- ھە، ---- دەپ گەپنى يەنە ئۆزى تەشتى ئۇ، ---- سىلى كىرگەننى تۇ يغاندەك قىلدىم.... مەتىمىن ھوشۇر دېگەن ئاكىمىز شۇ ئوخشايدۇ دەپ ئويلۇدۇم. نىمىشقا شۇنداق ئويلاپ قالدىڭلا دەمسىلە؟ ھەي... دېسەم، بۇمۇ بىر قىزىق ھېكايە. يا ئىشىنىسىلە ، يا ئىشەنمەيسىلە. دەل شۇ چاغدا ،ئاتا- بوۋىلىرىمنىڭ تارىخىنى، ئوچۇق ئېيتسام، ئۇلارنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ ئولتۇراتتىم. بىر ئۆمۈر باي- باياشاتلىقتا ياشاپ ئۆتكەن ئۇلۇق بوۋام مەغپىر خوجا دوستى ئاشىق مەشھۇرىنىڭ قىلمىش- ئەتمىشلىرىگە كۆزۈم چۈشكەندە، ئىختىيارسىز ھالدا مەتىمىن ھوشۇر دېگەن تارىخچىنى(سىلىنىڭ تىلىڭلا بويىچە، يازغۇچىنى) ئەسكە ئالدىم. « مەشھۇرى» نى

شۇ كىشى يازغان ئەمەسمىدى. ئەجدادىمنى مەسخىرە قىلغىنى ئۈچۈن ئاچچىقىم كېلىدۇ. راستچىللىق بىلەن، شۇ قەدەر تولۇق ۋە قاملاشتۇرۇپ يازغىنىنى ئويلىسام، ئاپىرىن دەيمەن. كۈلگۈمۇ كېلىدۇ. بۇنى قانداق بىلدىڭ دېسەڭلا، ئۇنىڭ يازغىنى مېنىڭ بابا كۆرگىنىم بىلەن . ئوپ- ئوخشاش چىقتى .

-----بابا قولۇڭلىدا كىتاپ باردەك قىلمايتتىڭغۇ؟--- ئۇنىڭ گېپىنىڭ تەكتىنى ھېچ چۈشەنمەي، قىزىقىسىنىپ سورۇدۇم مەن .

-----كىتاپقۇ يوقتى. لېكىن، قەلب كۆزۈمدە كۆرۈپ ئولتۇراتتىم.

-----خىيال قىلىپ ئولتۇرغان ئىكەنسىلە- دە!

----ياق. خىيال قىلمىدىم، راستىنلا كۆردۇم، ئاداش.

تېخىچە ئۆزىگە كېلىپ بولالمىدىمۇ نىمە بۇ ئاداش، دەپ ئويلۇدۇم ۋە:

----ئۇ ئالەمدىكى ئەجدادلارنى خىيال قىلىشقىلا بولىدۇ، كۆرگىلى بولمايدۇ.---- دېدىم، مېھمان ئىكەنلىكىمنى ئۇنتۇپ، « گاژگۇنلۇق» بىلەن .

----مانا بۇگۈن، ئەجدادلار تارىخىنى ئەينەن كۆرۈشكە بولىدىغانلىقى تولۇق ئىسپاتلاندى!--- - دېدى ئۇ، ھاياجانلىنىپ .

----تارىخ دېگەننى ھەركىم ئۆزى بىلگەنچە يازىدۇ. ھەممە ئادەم ئۆزىگە پايدىلىق تەرىپىنى قازىدۇ. شۇڭا مەن تارىخ دېگەنگە ئۆچ. پايدىسىز ئۆتمۈشنىڭ، يالغان تارىخنىڭ نىمە كېرىگى؟

----دەل شۇ تارىختىكى ساقتىلىقنى تۈگۈتۈش ھەققىدىكى نەزەرىيىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، دوكتۇرلۇق قالپىقىنى كىيىپ كېلىۋىدىم. مانا بۈگۈن ئۇ، ئەمەلىيەت ئارقىلىق ئىسپاتلاندى. نەق ئۆز يۇرتۇمدا كەشپىيات ياراتتىم. ئەمدى نۇرغۇن ئىشلار ئاسانلىشىدۇ. تارىختىكى ساناقسىز سىر- تۈگۈنلەر تولۇق يېشىلىدۇ....!

ئۇ بەكلا خوشالدەك قىلاتتى. ئۆزىنى تۇتالماي، بىر جايىدا پىرقىرايتتى. قوللىرىنى توختىماي ئىشقىلايتتى....

----سىلىنىڭ دوختۇرلۇق قالپىقى دېگىنىڭلا بىز گېپىنى قىلىدىغان سەللە شۇمۇ؟ ---- ئۇنىڭ خوشاللىقىنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، ئۆزۈم قىزىققان ئىشتىن گەپ باشلىدىم مەن. ئەمدىلىكتە ئىككىلىمىز بىر- بىرىمىزگە ئۆزلىشىپ قالغاندۇق.

----سەللە؟.... ھە، توغرا، سەللە دېسەكمۇ بولىدۇ. بەك مۇشەققەتتە كىيگەن سەللە.

----سەللە دېگەن مۇسۇلمان زاتىغا بۇيرۇلغان نەرسە ئىدى.... چەتتىمۇ مۇسۇلمان بارىكەندە، گېپىڭلىچە؟

----بار. جاھاننىڭ ھەممىلا يېرىدە مۇسۇلمان بار .

----ئۇلارمۇ قۇرئان ئوقامدۇ ئۇنداقتا؟

----ئەلۋەتتە. جاھاندىكى ھەممە مۇسۇلماننىڭ مۇقەددەس كىتابى بىر. ئەمما، شەرھىيلەش، تەدبىقلاش ئۇسۇلى ئوخشمايدۇ .

----بۇ....

مەن غىققىدە بولۇپ قالدىم. ئۇششاق ئىشلار ھەققىدە پارچە- پۇرات خەۋەر يېزىپ يۈرۈپ ، يازغۇچى دەپ ئاتىلىپ قالغىنىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆزگە كۆرۈنگەن قەلەمكەشلەرنىڭ ھەممىسىنى ساناپ بېرەلەيدىغىنىم ئۈچۈن، مەھەللىدە داڭدار زىيالى سانىلاتتىم. خىيالىمدا، مەن بىلمەيدىغان نەرسە بولماسلىقى كېرەك ئىدى. لېكىن، بۇ ئاداشنىڭ چېكىۋېلىپ جۆيلىگەندەك گەپلىرى....

-----دوختۇرلۇق سەللىسى بەك ئېسىلمۇ؟---- خاتا گەپ قىلىپ تاشلاشتىن ئەنسىرەپ تۇرسامۇ، قىزىقىشىمدىن يەنىلا ۋاز كەچمىدىم .

----ۋاي چاقچاق قىلماڭلا ھاشىماخۇن. دوختۇرلۇق ئەمەس، دوكتورلۇق دەڭلا...ھە، سەللىنىڭ گېپىنى قىلدىڭلا راست، ---- ئۇ، شۇنداق دېگىنچە، جاڭگۇر- جۇڭگۇر بىرنەرسىلەر ئېسىلغان سەت بىر باش كىيىمنى كۆتۈرۈپ چىقتى. بىر قاراشتا، ئۇنىڭ ئۇستىگە كىتاپ چاپلاپ قويغاندەكمۇ كۆرۈنەتتى، ---- سىلى دېگەن دوكتورلۇق سەللىسى مانا مۇشۇ شۇ. ئاددىيلا نەرسە.

----چەتتە مۇشۇنى كىيىۋالسىلا ھەممىدىن چوڭ ئادەم بولۇپ كېتىدىغان گەپما؟

----ھەممىدىن چوڭ ئەمەس، ئىش قىلىپ، ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەنلىرى ئاساسەن مۇشۇنى كىيىدۇ .

----مۇشۇ كېلەڭسىز سەللىنى كۈن بويى كىيىپلا يۈرۈدىغان گەپ ئىشكەندە...

----ياق، مۇراسىمدىلا كىيىمىز. باشقا ۋاقىتلاردا ئۆيدە تۇرۇدىغان نەرسە بۇ.

----ئۇنداق بولسا، سەللە كىيگەنلەر بىلەن كىيمىگەنلەرنى قانداق پەرق ئېتىدۇ، ئۇ خەق؟

------پەرق قورساقتا، ---- شۇنداق دېگىنچە قورسىقىغا بىر- ئىككىنى ئۇرۇپ قويدى ئۇ.

مەن تېخىمۇ گاڭگىراپ قالدىم. روھلاندۇرۇش دورىسى يەۋالغان ئادەمدەك كۈلۈمسىرەپلا ئولتۇرغان خۇدابەردى بىردىنلا سىرلىق قارا جاڭگالدەك كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ كۈلكىسىمۇ، گەپ- سۆزلىرىمۇ....سىرلىق، چۈشۈنۈكسىز ئىدى.

----پەرق قورساقتا دېگىنىم، ---- پۈشۈلداپ ئولتۇرغىنىمنى كۆرۈپ، ئوڭايسىزلانغان ھالدا ئىزاھات بەردى بەردى ئۇ، بىر ھازادىن كېيىن، ----ئۇ يەردە كىشىلەر بىر- بىرىنى سىلى دېگەن ھېلىقى سەللە بىلەن ئەمەس، قورساقتىكى ئوماچ بىلەن قەدىرلەيدۇ. مەسىلەن، مەن دۇنيا ئانچە

تونۇپ كەتمەيدىغان، نامرات بىر مىللەتنىڭ بالىسى. ئەمما، كېچە- كۈندۈز تىرىشىپ ئۆگۈنۈپ، تەتقىق قىلىپ يۈرۈپ، سىلىگە دەپ بەرگەن ھېلىقى نەزەرىيىنى ئوتتۇرىغا قويۇۋېدىم، ئەنگىلىز، فىرانسۇس دېگەندەك ھەر چوڭ مىللەتلەرنىڭ ئالىملىرىمۇ ھەيران قالدى. ھەممىسى بارىكاللا ئوقۇپ، شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدىلا بايىقى سەللىنى كىيگۈزدى. ھېچقايىسسى بۇ بىز بىلمەيدىغان مىللەتتىن ئىكەن، شۇڭا بۇنىڭغا بەرگەن سەللىنى ئۆزىمىزلا كىيەيلى، دېمىدى. سىلى ئوتتۇرىغا قويغان نەزەرىيە نىمە توغرىسىدا، دەپ سورايىسىلە ھەقاچان. بىر جۈملە بىلەن ئېيتسام، مېنىڭ ئوتتۇرىغا قويغىنىم تارىخ توغرىسىدىكى نەزەرىيە .

---يەنە شۇ تارىخمۇ؟ يالغان- ياۋىداق گەپ، ئۈستىخانلىرى ئاللىقاچان توپىغا ئايلىنىپ كەتكەن ئەجدادلار ھەققىدىكى ماختاش، قاغاشلار.... بۇنى بىلسە نىمە بوپتۇ، بىلمىسە نىمە بوپتۇ. ماڭا قويۇۋەتسىغۇ، چوڭ دادامنىڭ ئىسمىنىمۇ بىلگۈم يوق. بۇنى بىلگەننىڭمۇ نىمىگە پايدىسى؟ شۇڭا دەيمەن، ھامان ئىجادىيەت قىلغاندىكىن، نەپ بېرىدىغان ئىشلار ھەققىدە قىلىدىغان گەپ ئىدى .

----ھازىر دېدىڭلىغۇ، تارىخ-- يالغان- ياۋىداق گەپ دەپ. مەن نەق مۇشۇ يەرنى تۇتتۇم. مېنىڭ بۇ كەشپىياتىم تارىختىكى ھەرقانداق يالغانچىلىقلارنى ئېچىپ تاشلايدۇ. تارىختىن قىلچە خەۋىرى يوق ، ھەتتا ساۋاتسىز كىشىلەرنىمۇ ئەجدادىنى ۋە ئۆلارنىڭ قىلمىش- ئەتمىشلىرىنى ئەينەن كۆرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ. چۈشەنمىدىڭلىما؟ ئاددىيراق قىلىپ ئېيتاي، بىۇ مۇنداق گەپ: بايا سىلى دېگەندەك، ھازىر تارىخنى ھەركىم ئۆزى بىلگەنچە يازىدىغان بولۇپ كەتتى. ھەتتا بىر مىللەتنىڭ تارىخنى يەنە بىر مىللەت يېزىپ بېرىدىغان دەرىجىگە بېرىپ يەتتى. ئەسىر- ئەسىرلەر ئۆتتۈۋېرىدۇ. يالغان- ئويدۇرمىلار تارىخ بولۇپ قېلىۋېرىدۇ. بۇ ئېچىنىشلىق ئىش. بەكلا ئېچىنىشلىق ئىش! مەن دەل مۇشۇنداق ساقتا تارىخ ۋە ئۇنى قالدۇرغۇچىلارغا زەربە بېرىپ، ئىنسانىيەتنىڭ قىسمەت يولىنى كېيىنكىلەرگە ھەقىقىي ھالىتى بىلەن كۆرستىش ئۈچۈن، ئۇنۇملۇك بىر خىل سۈيۈقلۇق ئىشلەپچىقىش تەشەببۇسىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. مانا بۈگۈن ئۇنى ئۆز نېرۋام ئارقىلىق سىناق قىلىپ مۇۋەپپەقەيەت قازاندىم. ئۆز مەھەﷲمدە سىناق قىلغىنىم تېخىمۇ ئۇلۇق ئىش بولدى. مانا، مانا بۇ مۇشۇنچىلىك ئاددىي سۈيۈقلۇق، ---- ئۇ، شۇنداق دېگىنىچە، دېرىزە تەكچىسىگە قويۇلغان كىچىك بىر قۇتىنى ئېلىپ ماڭا كۆرسەتتى، ----- قورساقنى ئوبدان توقلاپ ئولتۇرۇپ، بۇنىڭدىن بىر تېمىم يۇتۇمىز. پەقەت بىر تېمىملا يۇتۇمىز. بەش مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، نەچچىنچى ئەجدادىمىزنىڭ چىرايىنى كۆرمەكچى بولساق شۇنچىنى سانايمىز. مۇنداقچە ئېيتقاندا، دادىمىز بىرىنچى ئەۋلات بولۇدۇ. بىزنىڭ سانىقىمىزغا ئاساسەن، كۆز ئالدىمىزدا ئاستا- ئاستا بىزنىڭ شۇ سانىقىمىزغا توغرا كەلگەن ئەجدادىمىزنىڭ چىرايى كۆرۈنۈشكە باشلايدۇ. ساناقنى ئالماشتۇرمىساق، شۇ ئەجدادىمىزنىڭ ھاياتىدىكى بارلىق ياخشى- يامان ئىشلىرى ئىلگىرى- كېيىنلىك تەرتىۋى بويىچە بىر- بىرلەپ تىزىلىپ ئۆتۇدۇ. باشقا ساناق سانىساق، شۇنىڭغا ماس كېلىدىغان ئەجدادىمىزنىڭ چىرايىنى كۆرۈمىز. بۇنىڭ تەركىۋى... راست گەپنى

قىلسام، بۇنىڭ تەركىۋىنى دېسەم، بېشىڭلا ئايلىنىپ كېتىدۇ. شۇنداق بولغاندىكىن، يۈز بەرگەن ئىشنىلا دەي. ئوقۇۋاتقان چېغىمدىن تارتىپلا ئويلاپ كەلگەن سۆيۈملۈكنى ياساپ، مانا بۈگۈن تۈنجى قېتىم سىناق قىلدىم. قىزىق ئىش بولدى دەڭلا. سۆپىدا بەدەشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ بىر تېمىم ئىچىپ قويارمەنمۇ، بەش مىنۇت ئۆتەر- ئۆتمەيلا رەھمەتلىك دادام كۆزۈمگە كۆرۈندى. دېسەم ئىشەنمەيسىلە. ئۇنى راستىنلا كۆردۈم. خەۋىرىڭلا بار، دادام قورسىقىغا ئامراق مەزىن ئىدى. خەقلەر دېگەندەك، ئۇنىڭ قولىدا يەنە شۇ زەللە. بەلۋىغىدا قۇيماق، پوشكال... مانا مۇشۇلارنى ئەينەن كۆردۈم. ئۇنىڭغا قاراۋېتىپ، خۇدايا توۋا دەپ قالدىمكى، دادامنىڭ ھاياتىنىڭ تەڭدىن تولىسى نەزىر- باراۋەتلەردە ئۆتۈپتۇ. ئۇنى ياش ۋاقتىدىن تارتىپ، قېرىپ، ئۆلۈپ تۈگىگىچە بولغان ئارىلىقتا لوقما چايناۋاتقان ھالەتتىلا چېلىقتۇردۇم. ياسىغان نەرسەم كارغا كەلدى دەپ بەكلا خوش بولۇپ كەتتىم. سىلىگە دېسەم، خوش بولۇپ ياكى خاپا بولۇپ كەتكەن ھالەتتىمۇ بۇ دورىنىڭ تەسىرىدىن دەرھال ئاجرىغىلى بولمايدىكەن. باشقا نەرسىلەرنى ئويلاپ تۇرغان تەقدىردىمۇ كۆرۈۋاتقان كۆرۈنۈشلەر ئۈزۈلۈپ قالمايدىكەن. بىرقارىسا چۈشتەك، چۈشمىكىن دېسە راست ئىش. قەلب بىلەن كۆزنىڭ تۇتاشقان بىر يېرىدە، مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزگە چېلىقىپ تۇرۇۋاتقان بىر بوشلۇقتا راست سۈرەت--- ئەجداد، ئۇنىڭ چىرايى، قىسمىتى، گەپ- سۆزلىرى، ئوي- خىيالى....خوشاللىقىمدا قانداقتۇر بىر سانىنى سانىۋەتتىم. (مەن ئوتتۇرىغا قويغان نەزەرىيىدىمۇ ساناق ساناش تەلەپ قىلىناتتى. بۇنى بايا سىلىگە دېدىم.) تۇيىمايلا قالدىم، شۇئان دادام رەھمەتلىكنىڭ ئورنىغا باشقا بىر كىشىنىڭ چىرايى ئالماشتى. قارايمەن، قارايمەن، ھېچ مەن تونۇيدىغان ئادەملەردىن ئەمەس. بۇ كىم بولغىيتتى ئەمدى، دەپ تۇرسام، ئۇ مېڭىپ- مېڭىپ، ھەيۋەتلىك بىر ئوردىنىڭ دەرۋازىسىغا كەلدى. رەختكە يۆگەلگەن بىر نەرسىنى قولتۇقىغا مەھكەم قىسىپ، گېدىيىپ كېلىۋاتقان بۇ كىشىنى كۆرۈپلا، دەرۋازىنىڭ ئىككى يېقىدىكى ياراقلىق كىشىلەر سەپرۇس بولۇپ تۇرۇشتى. كىمدۇر بىرىنىڭ:

---مەغپىر خوجا جاناپلىرى كەلدى!--- دەپ تۇۋلىغىنى ئاڭلاندى .

بوۋام مەشھۇرنىڭ ئىسمىغا ئەجەپ ئوخشايدىكىنا، دېگەن خىيالنى كاللامدىن ئۆتكۈزۈپ بولغىچە، ئۇ، تەختتە ئولتۇرغان شاھقا سالام قىلىپ بولۇپ، قولتۇقىغا قىستۇرۇپ ئەكەلگەن كىتاپتىن ئىككى ۋاراق ئوقۇپ ئۆلگۈدى.... مانا مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، بۇ كىشىنى ئۆلۈغ بوۋام مەخپىر خوجا دوستى ئاشىق مەشھۇرى شۇ ئىكەن دەپ جەزىملەشتۈردۈم. بۇ ھەقتە تارىخقىمۇ خېلى يازمىلار پۈتۈلگەن. « بىر مەشھۇر كىشى» دېگەن ئەسەردىمۇ بۇ زات توغرۇلۇق نۇرغۇن گەپلەر بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە، دادام رەھمەتلىكمۇ ئۆلۈغ بوۋام مەشھۇرى توغرىسىدا بوۋىسىدىن ئاڭلىغان جىق گەپلەرنى دەپ بېرىدىغان. ...شۇڭا مەن، چەت ئەلدە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدىلا « مەشھۇرى» دېگەن سۆزنى ئۆزۈمگە فاملە قىلىۋالغاندىم... .

---ئۇنىڭ تەخەللۇسى ئەسلى مەشھۇرى ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن بۇ تەخەللۇسنى باشقىلار قويۇپ قويغان، دەپ يازغانىكەنغۇ « مەشھۇرى» دېگەن ھېلىقى ئەسەردە.، --- ئانچە- مۇنچە بىلىدىغان نۇقتىدىن گەپ چىققىنى ئۈچۈن ، ھاپىلا- شاپىلا سۆز قاتتىم مەن .

-----بۇ دېگىنىڭلا راست، ---- ئالدىدىكى چايدىن بىر ئوتلىۋېلىپ، داۋام قىلدى ئۇ ، ---- مەن ئوقۇغان ماتېرىياللاردىمۇ شۇنداق دېيىلگەن. دادامدىن ئاڭلىغىنىممۇ شۇ. « مەشھۇرى» دېگەن تەخەللۇسنى ئۇنىڭغا كېيىنكىلەر قويۇپ قويغانىكەن. بىراق، مەن بۇنى فامىلە قىلىۋالدىم. بۇنداق بولۇشتا، ئەجدادىمىز ئىچىدىن بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئىككىنچى بىر ئادەم چىقمىغانىكەن. ئاتا- بوۋىلىرىم دىنى ساھەنىڭ ئۆلىمالىرى، داڭلىق زاتلاردىن بولۇپ ئۆتكەن بولسىمۇ، ئەڭ مەشھۇر بولغىنى يەنىلا«مەشھۇرى» ئىكەن .

---تارىخقا يېزىلغاندەك خوشامەتچى ئادەممىكەن زادى؟

-----بەكلا...

----خوشامەتى بوۋاڭلىنىڭ نامىنى تەخەللۇس قىلىپ نىمە قىلارىدىڭلا؟

---زامان- زاماندىن بېرى ياشاپ كېلىۋاتقان ئاشۇ ئۇلۇغ بوۋامنىڭ مەشھۇر ئىككى يۈزلىمچىلىكىنى ئەۋلاتلارغا بىلدۈرۈپ قوياي دەيمەن .

----بۇ كونا گەپلەردىن سىلىگە نىمە پايدا ئەمدى؟

----كونا گەپ ----- تارىخ. تارىخ---- كېلەچەكنىڭ يىلتىزى ۋە ئەينىكى. مەن مۇشۇ « مەشھۇر» لۇق تارىخنى باللىرىمغا ئەينەك، ئەۋلاتلارغا ئىبرەت قىلماقچى .

---ئا....ھاي، ئادەم چۈشەنمەيدىغان گەپلەرنى قىلماڭلا ئاداشاۋاي. مۇشۇنداق مۇرەككەپ بىر ئىشلارنى قىلىپ يۈرگىچە، كەلگۈسىدە كۆرۈدىغان باللىرىڭلىغا ئەسقاتىدىغان ئىجادىيەتلەرنى قىلساڭلا تېخىمۇ ئوبدان بولاتتى دەيمەنغۇ مەن .

---مۇشۇ قىلغىنىم دەل باللار ئۈچۈن بولۇۋاتىدۇ. نىمىشقا دېسەڭلا، ئۆتمۈشى ئېنىق مىللەتنىڭ كەلگۈسىمۇ روشەن بولۇدۇ. ئىبرەتلىك تارىخ پاراسەتلىك تۆرەلمىگە ھامىلىدار. مەن، تونۇغۇن ئارقىلىق ئەتىگە يول ئاچماقچى. ئەجدات تارىخىغا مېھنەت سىڭدۈرۈش بەدىلىگە ئەۋلات ئىستىقبالىنى پەرۋىش قىلماقچى .

---مۇشۇ ئارقىلىق قالتىس بالا(پەرزەنت) تاپاي دەپسىلە-دە .

---قالتىس بولۇپ كېتىشى ناتايىن. ئەمما، بىر نەرسىگە ئىشىنىمەن: ئەجدادىنى توغرا تونۇيالىغان ئادەم ئەۋلادىنىڭ سىماھسىنى ئالدىن كۆرەلەيدۇ .

ـــــ هەي-ي-ي!... يەنە چۈشەنگىلى بولمايدىغان گەپلەر چىققىلى تۇردى. بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيتسام، مېنىڭ تارىخ- پارىخ دېگەن بىلەن خۇشام يوق. كۆڭۈل بۆلۈدىغىنىم، تاپماقچى بولغان باللىرىم كاتتا ئادەملەردىن بولسا، دەيمەن... ھە راست، بۇ گەپلەرنى قويۇپ تۇرىلى. ھېلى مېنى سىلىگە باشقا بىر ئادەم قىلىپ كۆرسەتكىنى سىلى ياسىغان مۇشۇ دورىنىڭ كۈچىمۇ زادى؟

ـــــ ياق. ئالدىن پەرەز قىلغىنىمدەك، بۇ دورا كۆز ئالدىمىزدىكى ئادەمنى خاتا كۆرسىتىپ قويمايدىكەن. تۇنجى قېتىم سىناق قىلىشىم بولغاچقا، بەك ھاياجانلىنىپ كەتكەن ئوخشايمەن. ئۇلۇغ بوۋام مەشھۇرنى كۆرۈۋېتىپ، ئۇ ھەقتە يېزىلغان « مەشھۇرى» ناملىق ئەسەرنى ۋە بۇنى سەممىلىك بىلەن يېزىپ چىققان ئاپتورنى ئەسلەپ كېتىپتىمەن. زىيادە ھاياجان مېنى خىيال بىلەن چۈشكە ئوخشاپ كېتىدىغان ئاجايىپ بىر رېئاللىققا غەرق قىلىۋېتىپتۇ. شۇڭا، سىغىنغان ئادىمىمنى ـــــ « مەشھۇرى» نىڭ ئاپتۇرىنى سىلىگە ئارىلاشتۇرۇپ قويۇپتىمەن .

ـــــ ھە، ئېيتماقچى، ـــــ ئەگىپ- ئەگىپ، گەپنى يەنە ئۆز قىزىقىشىم تەرەپكە يۆتكىدىم مەن.ـــــ مەن ئوقۇغان ماتېرىياللاردا مەشھۇرنىڭ سەللىسىنىڭ تەقدىرى ھەققىدە ھېچنىمە دېيىلمەپتۇ. ئۇ ۋاپات بولۇش ئالدىدا، رەڭگىنى ئۆزگەرتىپ تۇرۇدىغان شۇ سەللىسىنى قويۇپ كېتىپتۇۋۇلارمدى يا بولمىسا ئۇ ئالەمگە ئۆزى بىلەن بىرگە ئېلىپ كەتكەن بولغىيمىدى؟ ماۋۇ دوراڭلىنى ئىچكەندىن كېيىن كۆرگىلى بولدىمۇ ئۇنى؟

ـــــ دىققىتىڭلا سەللىدىن نېرى كەتمىدى- ھە؟ ـــــ خۇرسىنىشقا ئوخشاپ كېتىدىغان غەلىتە بىر تەلەپپۇزدا جاۋاپ بەردى خۇدابەردى شۇكۇر ئوغلى مەشھۇرى، چىرايىدىكى ئۆڭۈشكە ئوخشاپ كېتىدىغان تۇسنى يوقۇتۇشقا تىرىشىپ، ـــــ راستىنى دېسەم، بۇ تەرىپى ھازىرغىچە ماڭىمۇ سىر. بۇنداق دېيىشىمدىكى سەۋەپ، ئۇلۇغ بوۋام مەشھۇرنىڭ تازا مۇھىم قىسمەتلىرىنى كۆرۈۋاتسام سىلى كىرىپ قالدىڭلا. دىققىتىم چېچىلىپ كەتتى. بۇنىڭدىن ئىلگىرى بۇ دورىنى سىناپ باقمىغان ئەمەسمۇ؟ شۇڭا، سىلىنىڭ سەللە ھەققىدىكى سوئالىڭلىغا جاۋاپ بېرىشىم تەس. لېكىن، بىر نەرسە ئېنىق، مەشھۇردىن كېيىنكى دەۋرلەردە ئۆتكەن كىشىلەرنىڭ سەللە غەۋغاسىدا ئەسىر- ئەسىرلەپ جاڭجاللىشىپ ئۆتكىنى راست. مانا كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز، ئۇنىڭ جىدىلى تېخى مەھەللىمىزدىمۇ تۈگىمەپتۇ. مۇشۇنىڭدىن قارىغاندا، ئۇلۇغ بوۋام مەشھۇرى ئۇ ئالەمگە ماڭار ۋاقتىدا سەللىسىنى قويۇپ كەتكەنمىدىكىن دەيمەن .

ـــــ توغرا، مەنمۇ شۇنداق ئويلايمەن! ـــــ ئۇنىڭ پەرىزىگە ۋارقىراپ دېگۈدەك ئاۋاز قوشتۇم مەن. ئەمەلىيەتتىمۇ، ئۇنى قويۇپ كەتكەن بولسىكەن دېگەننىلا ئويلاپ يۈرەتتىم، ـــــ نىمىشقا دېسەڭلا، مەھەللىمىزدە ھازىرغىچە بولۇۋاتقان جىدەللەرنىڭ ھەممىسى ئاشۇ سەللىگە مۇناسىۋەتلىك. تېخى تۈنۈگۈنلا ئۈچ ئادەم بىر بولۇپ، دادىسىغا قارىلىق تۇتۇپ سەللە يۆگىۋالغان بىرسىگە پىچاق تىقىۋەتتى....

ـــــياپىرىمەي!.......ــــــ ئىختىيارسىز هالدا پىشانىسىگە ۋاقىدە بىرنى ئۇرۇۋەتتى ئۇ، ـــــ مەشهۇرى دېگەن سۆزنى فامىلە قىلىۋالغىنىم توغرا بولغانىكەن. بەك توغرا بوپتۇ.... هەربىر ئادەم بۇ دورا ئارقىلىق ئاتا- بوۋىلىرىنى... مۇشۇنچىلىك چۈشۈنىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشەلىسە...ۋاها! بۆگۈن مەن بەك خوش. كېلىڭلا ئاداش، ئاتا- بوۋىلىرىڭلا زادى قانداقراق ئادەم، سىلىمۇ بىر سىناپ كۆرۈپ بېقىڭلا.

ـــــياق، ياق. دېدىمغۇ، مەن تارىخقا ئۆچ. ئۆتمۈشكە دائىر ئىشلارنى زادىلا بىلگۈم يوق. بوۋىمىزنىڭ كىم ۋە نىمە بولۇشى بىلەن نىمە چاتىقىمىز... تاپماقچى بولغان بالىلىرىمىزنىڭ، بولسا نەۋرىلىرىمىزنىڭ ئەهۋالىنى كۆرستىپ بېرەلەيدىغان دورا بولسىدى.......ــــــ كىچىك قۇتۇدىكى دورىنى ئېلىپلا ئېغىزىمغا قۇيۇۋاتىدىغاندەك، چۆچۈپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم مەن .

ــــبوپتۇ. ئۇنداقتا، سىلى ئوقۇغان مەشهۇرنى بىرلىكتە كۆرۈپ باقايلى، ـــــ دېدى ئۇ، مېنى سىناۋاتقاندەك بىر نەزەردە، ـــــ سەللىگە ئائىت ئۇچۇرلار چىقىپ قالامدۇ تېخى .

ـــــهە، هىم... ئۇنداق بولسا بوپتۇ ئەمسە. لېكىن، ئاداش، بۇ دورا بىلەن باشقا خەقلەرنىڭ ئاتا- بوۋىلىرىنىمۇ كۆرگىلى بولامدۇ؟

ــــبولىدۇ. دورىنى ئىككىلىمىز تەڭ ئىچىمىز. ساناقنى مەن سانايمەن، سىلى بەدىنىڭلىنى مېنىڭ بەدىنىمگە تەگكۈزۈپ ئولتۇرۇسلە. قولۇمنى تۇتۇپ يۇرساڭلىمۇ بولىدۇ. هە، باشلىدۇق ئەمسە. ماۋۇ دورىدىن بىرتېمىم يۇتۇڭلا....

بىز هېمىشە ئىچىدىغان ئاق هاراقتەك ئاچچىق بولمىسىمۇ، لېكىن، قىرتاق ۋە قاڭسىق پۇرايدىغان بىر تېمىم سۇيۇقلۇق گېلىمنى بىلىنەر- بىلىنمەس نەمدەپ ئۆتتى. ئارىدىن بىر نەچچە دەقىقە ئۆتەر- ئۆتمەيلا دورا كۈچىنى كۆرستىشكە باشلىدى. پۈتۈن دىققىتىم كۆزۈمگىلا مەركەزلەشكەندەك بولدى. كۆرۈۋاتىمەنمىكىن دېسەم، قەلبىمدە سېزىۋاتقاندەك، چۈش كۆرۈۋاتىمەنمىكىن دېسەم، كۆز ئالدىمدىلا كۆرۈنىۋاتقان چىرايلارنى كۆرۈپ هەيران قالدىم. قەلبىممۇ، كۆزۈممۇ تەڭ كۆرۈۋاتاتتى. باشقىچە ئېيتسام، كۆزۈم قەلبىمگە كۆچكەندەك ياكى قەلبىم كۆزۈمگە تۇتۇشىپ كەتكەندەك ئىدى....

ـــــئەسسالامۇ ئەلەيكوم، ئاقساقال!

چۆچۈپ قولۇقىمنى تۇتۇپ قويدۇم. كۆرۈنىۋاتقان بۇ ئادەمنىڭ گېپىمۇ ئاڭلىنار دەپ ئويلىمىغان ئىكەنمەن. خۇدابەردىنىڭ قايسى سانىنى سانىغىنىغا ئانچە دىققەت قىلالماپتىمەن. ئەمما، مەن كۆرۈۋاتقان بۇ ئادەم تونۇشتەكلا قىلاتتى .

ـــــۋائەلەيكوم ئەسسالام، مەخپىر خوجا جاناپلىرى!

هە، مەشهۇرى شۇ ئىكەندە، دەپ ئويلۇدۇم مەن شۇئان ۋە ئۆزۈمنى تۇتالماي:

---نەچچە ئەسىر بۇرۇن ئۆتكەن ئادەمنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاۋاتىمەنغۇ، خۇدابەردى. كارامەتتىكەنلا بارىكەن جۇمۇ، --- دەۋەتتىم .

---مەنمۇ ئاڭلاۋاتىمەن. ئەنە ئاۋۇ « ۋائەلەيكوم ئەسسالام! » دەپ جاۋاپ قايتۇرغان ساقاللىق ئادەم مۇشۇ مەھەللىنىڭ شۇ چاغدىكى ئىمامى ئىكەن. ماتېرىياللاردىن ئوقۇغانلىرىم ئەينەن كۆرۈنۈۋاتىدۇ .

مەن ئاغزىنى كامارادەك ئاچقىنىچە كۆز ئالدىمدىكى كۆرۈنۈشلەرگە قاراپ قالدىم. ھاياجانلانغىنىم ئۈچۈنمۇ ياكى خۇدابەردىگە قايىل بولۇپمۇ، ئىش قىلىپ، ئۇنىڭ قولىغا تېخىمۇ بەكراق ئېسىلدىم .

----سىلىنىڭ يانلىرىغا كېلىشىمدە ، تەقسىر، ---- « مەشھۇرى » ناملىق ئەسەردە تەسۋىرلەنگەندەك، كۈلۈپ تۇرۇپ داۋاملاشتۇردى مەغپىر خوجا، ----- ئەجەل- پەيمانىمىزنىڭ مۆھلەت تىزگىنى ئاللانىڭ ئىلكىدەدۇر....

----خوش...

---دەيمەنكىم، ۋاقىت- سائەتنى يېتىپ، باقىيغا ئۆزلىرىدىن بۇرۇنراق يول ئېلىپ قالغۇدەك بولسام، مۇنۇ سەﷲم سىلىگە نۇمۇنە.

---رەھمەت. مىڭ مەرتىۋە رەھمەت، ھەزرىتىم!

---بىرلا تىلىكىم، شۇ چاغدا سۈيۈمگە سىلى كىرىپ، مېنى ئۆز قوللىرى بىلەن كېپەنلىگەيلا.

----بېشىم بىلەن، تەخسىر!

مەشھۇرنىڭ سەللىسى مۇشۇ ئىمامغا يادىكار قالغانمۇ نىمە، دەپ ئويلاپ بولغۇچە، يەنە بىر كۆرۈنۈشكە كۆزۈم چۈشتى.

---ئەسسالامۇ ئەلەيكوم، مەزىن جاناپلىرى!

لەپىلدەپ قار يېغىۋاتقان بىر قىشتا، غېرىبانە ئۆيگە شۇنداق دەپ سالام قىلىپ كىردى مەخپىر خوجا كۈلگەن پېتىچە.

---ۋائەلەيكوم ئەسسالام، ھەزرىتىم!

بۇ يەردىمۇ گەپ يەنىلا سەﷲ ھەققىدە بۇلۇندى. مەغپىر خوجا ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، سەللىسى مەزىنگە قالدىغان، مەزىن ئۇنىڭ ئۆلۈم نامىزىدا ئۇن سېلىپ يىغلايدىغان بولۇپ كېلىشتى .

لېكىن، ئىش بۇنىڭ بىلەن تۈگىمىدى. رەڭگىنى ئۆزگەرتىپ تۇرۇۋدىغان سەللىسىنى بېشىغا مەھكەم ئورىۋالغان مەغپىر خوجا، سان- ساناقسىز كىشىلەرنىڭ يېنىغا بېرىپ ، ، مۇشۇ خاسىيەتلىك سەللىنى ئۆلارغا نۇمۇنە قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا ئۆلارغا ئايرىم- ئايرىم ۋەدە بەردى. ئۆلار قىن-

قىنىغا سىغماي قېلىشتى. تېخى قولىغا چۈشمىگەن بۇ سەللىنى، ئۆزلىرى قازالاپ كەتسە كىمگە يادىكار قىلىدىغانلىقى ھەققىدە باش قاتۇرۇشۇپ، ئىلىشىپ قالاي دېدى. بەزىلەر ھەتتا، سەللىگە ۋارىسلىق قىلىدىغان يېقىن- يۇرۇقلىرىغا دىل سۆزىنى يەتكۈزۈپمۇ ئۈلگۈردى... .

------كۆرۈۋاتامسىلە، خۇدابەرداخۇن؟ ---- ئۇن- تىنسىز ئولتۇرغان خۇدابەردىنى نۇقۇلاپ قويدۇم مەن .

-----ۋاي كۆرمەمدىغان. مانا ھازىر سەللە جېدىلى كۆرۈنۈۋاتىدۇ .

-----راست، مەنمۇ شۇنى كۆرۈۋاتىمەن.

سەللە قېنى؟

سەللە نەدە؟

سەللە مېنىڭ....!

جېدەل ئەۋجىگە چىقتى. يۈرەكلەرگە تەڭلەنگەن خەنجەرلەر. يول- يوللاردا يېيىلىپ ياتقان قانلار ....

بۇ كۆرۈنىشلەر تۈگەيدىغاندەك قىلمايتتى. ئەكسىچە، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۆلىنىپ، ئۇزاقتىن- ئۇزاق داۋاملىشاتتى. مەغپىر خوجا بولسا، جېدەل قىلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋېلىپ توختىماي كۈلەتتى....

ئەسىر- ئەسىرلەر ئۆتۈپ كەتتى. مەغپىر خوجا دوستى ئاشىق مەشھۇرىنىڭ خاسىيەتلىك سەللىسى مۇخلىسلار قەلبىنى تېنىمسىز دەيدەيگە سالاتتى .

---مەن ئۇنىڭ ئەۋلادى بولغاندىكىن، سەللە ئەلۋەتتە مېنىڭ بولىدۇ!

---پوقىنىڭ ئىسسىقىنى يەپسەن. سەللىنى ئۇ ماڭا يادىكار قىلغان!

---شۇ سەللە نەدە زادى؟

---ئېيتە، ھەي نەفسى بالا، ئىچىدە تۈڭگۈز قاترايدىغان پوق ساقال، نەگە تىقىپ قويدۇڭ شۇ سەللىنى؟!

خۇدابەردىگە كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدۇم. ئۇ، بوشلۇقتىكى قانداقتۇر بىر نۇقتىغا مىت قىلماي قاراپ ئولتۇرغىنى بىلەن، قوشۇمىسى چىڭ تۈرۈلگەنىدى. ئېزىقلىرى بولسا توختىماي كاراسلايتتى.

نىمانداق ئۇزاق جېدەل، نىمە دېگەن شەرمەندە ئېلىشىشلار بۇ؟!

مېڭەم چېڭقىلىپ كەتتى. ئۆگە- ئۆگىلىرىمگە ئاغرىق ياماشتى. ئايىقى چىقماس دەتالاشلار مېنى هاردۇرۇپ قويغانىدى. بولۇۋاتقان ئىشلارنى بىۋاستە كۆرۈپ، ئاۋازلارنى ئەينەن ئاڭلاۋاتقىنىمنى هېساپقا ئالمىغاندا، بۇ كۆرۈنىشلەرنىڭ مەن سەسكىنىدىغان تارىختىن هېچقانداق پەرقى يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تارىخ دېگەنگە ئۆچ ئەمەسمۇ مەن! بىر نەرسىنى تالىشىپ ئۇرۇش بولىدى دەۋاتقان، ئۇ بۇنى قىرغان، بۇ ئۇنى يوقاتقان. قارىسا ھەممىسلا ئوخشاش گەپلەر...

پىيالىدىكى تاۋلانغان چايدىن بىر يۇتۇم ئىچىۋالدىم. تەشنالىقىم سەل بېسىلغاندەك قىلسىمۇ، لېكىن، هاردۇقىم چىقىدىغاندەك قىلمايتتى. بىز تەرەپكە قىستاپ كېلىۋاتقان ئالامان مېنى تېخىمۇ هاردۇرۇۋېتىشى مۇمكىن ئىدى. هەتتا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئۆتمۈش ئادەملىرى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ ، « سەﷲ قېنى؟ » ، « سەللىنى قەيەرگە يۇشۇرۇشتۇڭ؟ » دەپ، بىزگىمۇ پىچاق تەڭلەپ كېلىدىغاندەك بىلىنەتتى .

شۇ ئارىدا ، يانفونۇم جىرىڭلاپ كەتتى. كۆندە بىر- ئىككى قېتىم تېلېفۇنلاشمىساق چىداشمايدىغان قىز دوستۇم بىلەن خېلى ئۇزاق پاڭلىشىۋالدىم. بىر هېساپتا، مۇشۇنداق ۋاقىتتا تېلېفۇن كەلگىنى بەك ئوبدان بولدى. ھەممە نەرسە چەت ئەلدىلا بولمايدۇ، بىزدىمۇ بار. چەتتە ئوقۇپ كەلگەن كىشلەردىن قېلىشقىچىلىكىمىز يوق بىزنىڭ!

ئۆزۈمنى كۆز- كۆز قىلمەن دەپ بەك ئۇزاق سۆزلەشكەن ئوخشايمەن. بىر چاغدا قارىسام، ئوخشىمايدىغانلا كۆرۈنۈش.

-----باشقا بىر سانىي سانىۋەتتىڭلىما؟ ----- دېدىم مەن، ئاۋازىمنى ئەركىن چىقىرىشقا تىرىشىپ .

-----ھە- ئە، چوڭ دادامغا توغرىلاپ ساندىم .

.....بوز ئېشەك، سەللىلىك بىر ئادەمنى ئېلىپ ئاستا يورغىلاپ كېلەتتى. ئېشەك ئۈستىدىكى كەكە ساقال ئادەم، ئارقىسىدىن بىرسى قوغلاپ كېلىدىغاندەك ياكى تۇيۇقسىز بىرەرسى پەيدا بولۇپ، بېشىدىكى كىر تۇتۇپ كەتكەن سەللىسىگە « كاپ » قىلىپ ئېسىلىدىغاندەك، ئەتراپىغا شۈبھىلىك قارايتتى. ئۆزىگىمۇ تازا ئېنىق بولمىغان ئالللىقانداق بىر گۇمان بىلەن ھەريانغا باقاتتى. هېلىلا چېڭتىۋالغان سەللىسى يەنە بوشاپ كېتىۋاتقاندەك، خۇددى هازىرلا « پۇر » قىلىپ بېشىدىن ئۇچۇپ كېتىدىغاندەك، ئۇنى يىنىش- يىنىشلاپ تۇتۇپ قوياتتى. سىيلايتتى، باساتتى...

»مەغپىر بوۋامنىڭ شۇ سەللىسنى بىر تېپىۋالغان بولسام- ھە!.... نەدىدۇ. زادى نەگە كەتكەندۇ شۇ سەﷲ؟!....» ئۇنىڭ قولىلا ئەمەس، خىيالىمۇ سەللىدە ئىدى.

ئالللىقاچان ئالەمدىن ئۆتكەن بىر ئادەمنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ، ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانىنى ئاز دەپ، ئۇنىڭ خىيالىنىمۇ بىلىپ تۇرۇۋاتقىنىمغا هېچ ئىشەنگۈم كەلمەيتتى. ماڭا مۇشۇنداق كارامەت كۆرسەتكەن خۇدابەردى شۈكۈر ئوغلى مەشھۇرنى دۇنيادا كام ئۇچرايدىغان سۆزلەر بىلەن ماختىغۇم

كېلەتتى- يۇ، يەنە نىمىشقىدۇر، تىلىمنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان گەپلەرنى ئېغىزىمدىن چىقارغۇم كەلمەيتتى. ئېغىزىمنى مىدىرلىتاتتىم، ئۆمەللەيتتىم...يەنە چىقىرالمايتتىم. بۇنىڭ سەۋەبىنى چاقماق تېزلىكىدە بىلىپ يەتتىمكى، بۇ، مەندىكى سەھۋەنلىك ئەمەس، بەلكى مەھەللىمىزنىڭ ئادىتى ئىكەن. ھە- ئە، مەھەللىمىزنىڭ سەھۋەنلىكى ئىكەن. شۇ تاپتا يەنە بىر ئىشىمۇ ئېسىمگە كەلدىكى، دۆڭگەشمۇ مەھەللىمىزنىڭ ئادىتى. مەن ئۆزۈمچە بۇنداق ئادەتلەرگە ئۆچ، خۇددى تارىخقا ئۆچ بولغاندەك.... .

----ئېشەككە مىنىپ كېلىۋاتقان بۇ ئادەمنىڭ نىمە ئويلاۋاتقانلىقىنىمۇ بىلگەندەك قىلىمەنا، خۇدابەرداخۇن؟ ---- تىلىمنىڭ ئۇچىدىكى مەدھىيە سۆزلىرىنى نەگىدۇر تۈزۈتىۋېتىپ، كۆرۈۋاتقىنىم ھەققىدە ناھايىتى تېزلا ئېغىز ئاچتىم مەن .

----ھە- ئە، چوڭ دادامنىڭ خىيالىدىكىنى مەنمۇ بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن. ئۇنىڭ ئېسى- يادى مەغپىر بوۋامنىڭ سەللىسىدە قاپتۇ. ---- ئۇ، ماڭا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا بىر قارىۋېتىپ، ئەلىدىكى نۇقتىغا قادالدى، --- توۋا.... دورىنىڭ بۇنچىلىك ئۈنۈمى بولارىنى زادىلا ئويلىماپتىكەنمەن. راست، بەك قالتىس ئىش بولدى. چوڭ ددامنىڭ سەللە كويىدا يۈرگىنىنى، سىلى دېگەندەك،ئۇنىڭ ئوي- خىيالىنىمۇ....بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن مانا .

----راست نىمە دەپ ئات قويدىڭلا بۇ دورىغا؟ --- ئېشەكنىڭ بېقىنلىرىغا دېۋىتىپ كېلىۋاتقان كەكە ساقال ئادەمدىن كۆزغىمنى ئۈزمەي تۇرۇپ، شۇنداق سورۇدۇم مەن خۇدابەردى شۇكۇر ئوغلى مەشھۇرىدىن.

---ئات؟ ھە، دورىغا دەمسىلە، ----- مەڭدەۋاتقاندەك جاۋاپ بەردى ئۇ، --- تېخى ئات قويمۇدۇم.

---بۇ بولماپتۇ. بۇنداق ئوبدان، ... كارامەت نەرسىنىڭ ئېتى بولمىسا قانداق بولۇدۇ، ----- تامىقىمنى قايتا- قايتا چاكىلدىتىپ ۋە قىرىپ تۇرۇپ داۋاملاشتۇردۇم مەن، ---- ھازىرلا ئات قويۇۋېتەيلى. گۈزەل، ئېسىل ئىسىم بولسۇن. يازغۇچى بولغاندىكىن (ئۆزۈمنى مۇشۇنداق ئاتاشقا ئامراق ئىدىم) ئىسمىنى مەن قويۇپ بېرەي بولمىسا. بۇ، ئىككىمىزنىڭ ئورتاق تۆھپىسى بولۇپ قالسۇن. دورىنىڭ ئىسمىنى مەشھۇرى ھاشىم، ياكى بولمايدۇ شەربىتى ھاشىم قويساق قانداق؟ بۇنداقتا، دورىنى ئىجات قىلغۇچىنىڭمۇ ، ئىتنى قويغۇچىنىڭمۇ نامى ئوخشاشلا بىلىنىپ تۇرۇدىغان بولۇدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بەك پاساھەتلىك ئىسىملار بۇ .

-----ياق. دورىنىڭ ئىسمىنى كېيىن قويۇمەن. ... ئۇنى ھەممە تەرەپتىن سىناپ بولغاندىن كېيىن قويۇمەن. لېكىن، جەزمەن ساپ ئۇيغۇرچە ئىسىم بولۇدۇ. شەربىتى، شىپائىي... دېگەندەك ئىسىملارنى ھەرگىز يېقىن يولاتمايمەن.

----ئۇنداقتا، بۇ...

مەن پەقەت شۇنداقلا دېيەلىدىم. خۇدابەردى شۇكۇر ئوغلى مەشھۇرى تىلىمنى ئۆمەﷲپ، كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ قالغىنىمنى كۆرمىدىمۇ ياكى قەستەن كۆرمەسكە سالدىمۇ (بەلكىم كۆرمىدىغۇ دەيمەن. شۇنداق بولغاي ئىلاھىم)، ئۆزى تىكىلىپ تۇرغان بايىقى نۇقتىغا مىت قىلماي قاراپ ئولتۇراتتى. يېنىدا مېنىڭ بارلىقىمنى بىلمەيدىغاندەك، ھېلىلا دېگەن گەپلىرىمنى زادىلا ئاڭلىمىغاندەك(ئېھتىمال ئاڭلىغاندۇ. ئاڭلىسا نىمە بوپتۇ؟!) قىلاتتى.

يېڭى بىر ئىختىراغا شېرىك بولالمايدىغىنىم سەۋەپلىك، خىيالىم چېچىلىپ تۇرسىمۇ، نىمىشقىكىن خۇدابەردىنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەپتىمەن. كەشپىيات مېۋىسىدىن بىر ئۇنىڭلا ئوڭچە ھوزۇرلىنىشىنى خالىمىغاندىمەن، بەلكىم.

بوز ئېشەككە مىنىپ كېلىۋاتقان سەللىلىك ئادەمنى شۇنچە ئېنىق كۆرۈپ تۇرۇۋاتسامىمۇ، خۇدابەردى مەندىنمۇ ئېنىق كۆرۈۋاتقاندەك، مەن كۆرەلمىگەن بىر قىسىم يەرلەرنى كۆرۈۋاتقاندەك... بىلىنەتتى. مۇمكىن بولسا، كۆزۈم خۇدابەردىنىڭ كۆزىگە ئايلىنىپ قالسا، سېزىلمەس ۋە كۆرۈنمەس بىر ھالەتتە ئۇنىڭ پوستىغا كىرەلىسەم...

مەن ئۇنىڭ قولىنى تېخىمۇ چىڭ تۇتتۇم. سەللىلىك ئادەم ئېشەكنى بارغانسېرى تېز چاپتۇرۇپ كېلەتتى .

» .....خىت چۇ، چۇ!...قوتۇر«...!

تارسىلداپ تېگىۋاتقان كۆك تاياق، ئۆلەر تىرىلىشىگە قارىماي چېپىپ كېلىۋاتقان ئېشەكنى يەنىمۇ ئىتتىك چېپىشقا مەجبۇر قىلاتتى. بۇرۇن تۆشۈكلىرى كەرىلىپ، تىلى ساڭگىلاشقا باشلىغان ئېشەك ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقان بولسىمۇ، ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، بېقىنلىرىغا تاپانداپ- تېپىپ كېلىۋاتقان بۇ ئادەم ھېچ رازى بولۇدىغاندەك قىلمايتتى. ئۇمۇ ئېشەك بىلەن تەڭ تەرلەيتتى، ھاسرايتتى....

»ئەستاغپۇرۇللا!...خىت چۇ دەيمەن، تاپ گۆينىڭ ئېشىكى.... ھارام يەيدىغان ئۆلەرمەن«...!

مانا ئەمدى قىقاس- چوقانلار ئېنىق ئاڭلاندى. ئېشەكلىك ئادەمنىڭ نىمە سەۋەپتىن قاچقىنىمۇ ئايان بولدى .

---توختا ھەي، نائەھلى! رەڭگىنى ئۆزگەرتىدىغان سەﷲ داداڭنىڭ ئۆيىدىكەن. تاپالساڭ، ئۇنى ساڭابېرەي، دېدىڭ. دادامنىڭ ئۆيلىرىنى بۇزۇپ، تۇپ- تۇز قىلىۋەتسەممۇ سەﷲ تېپىلمىدى. مېنى

گوللاپ، سەللىگە ئۆزۈك ئىگە بولماقچى بوپسەن. مەغپىر خوجا سېنىڭ ئەجدادىڭ بولغىنى ئۈچۈنلا سەللە سېنىڭ بولامدۇ؟ سەللىنى ئۆزۈك تىقىۋاپسەن. بەلكىم، بېشىڭدىكى سەللە شۇدۇر. ئۇنىڭ رەڭگىنى ئۆزگەرتىپ، قاسماق سىياق بىر سەللىگە ئوخشىتىپ قويغانسەن. سېنىڭ قولۇڭدىن ھەربالا كېلىدۇ. لېكىن، سەندىن دەردىمنى ئالماي قويمايمەن. تۇختا، ئوغرى. يا سەللىنى بەر، يا بۇزۇلغان ئۆيىنى ئوڭشا....!

----قاچما، جادىگەر! قىڭغىيىپ قالغان مەسچىتتە ناماز ئوقۇسا ساۋاپ. مەسچىتتىن ساۋاپ تاپساق، رەڭگىنى ئۆزگەرتىدىغان سەللىنى تاپماي قويمايمىز، دەپ مەسچىتنى يېڭىلاپ سالغىلى قويماي، مەھەللىدىكى ئەر زاتىنىڭ بارىنى تام ئاستىغا-- ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەردىڭ. بۇنىڭغا تېخى مەسچىت تېمى بېسىۋېلىپ ئۆلگەن ئادەم شېھىت بولۇدۇ، دېگەن پەتىۋانى چىقاردىڭ. جەننەتكە كىرگەن ئادەم بىز ئىزدەپ يۈرگەن سەللىگە جەبرى- جاپاسىزلا ئېرىشىدۇ، دېگەن يېرىڭمۇ بار. ئىمامىمىز، دەپ يۈرسەك، بىزنى ئەخمەق قىپسەن. ئېرىمنى تېپىپ بەر، ئوغرى!

----دادامنى تۆلەپ بەر!

----ئاكامنى تېپىپ بەر!

----ھەي ساختىپەز ئالۋاستى، ئادەم سىياقىغا كىرىۋالغان ئىبلىس! ----- بۇ، قىقاس- چۇقانلار ئارىسىدىن ئۇنلۇكراق چىققان تۇنجى ئەرنىڭ ئاۋازى ئىدى، ------ مېنى داغدا قويۇپ، ئەمدى نەگە قاچاي دەيسەن؟ مەھەللىگە كېلىپلا مەن بىلەن ئاغىينە بولدۇڭ. قارا تۇرۇك بولغىنىم ئۈچۈن ئىلىمسىڭگە ئىشەندىم. رەڭگىنى ئۆزگەرتىدىغان سەللە ھەققىدە ۋەز ئېيتىپ، مېنى ئايلاندۇردۇڭ. ئۇنى تاپساق تەڭ مەنپەئەت ئالىلى. مېنىڭ ئىككى كۆنلىكىم قالدى. مەندىن قالسا سېلىگە قالسۇن، دېدىڭ. بىرىپ- بىرىپ، خۇتۇنلىرىنىڭ قورسىقىدىكى ھامىلە بىز تاپماقچى بولغان سەللىنىڭ دۈشمىنىكەن. كىتاپ كۆرسەم شۇنداق چىقىپ قالدى. سەللىنىڭ دۈشمىنى سىلىگىمۇ دۈشمەن. جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان، دەپتىكەن. سەللىنى قولغا چۈشۈرىۋالغاندىن كېيىن بالا دېگەننى تېپىۋالامدىلا، دېدىڭ. نەشە چېكىپ كىرگەن بىركۈنى خوتۇنىمنى بولۇشىغا ئۇرۇۋېتىمەن. خوتۇنىنىڭ بويىۇدىن ئاجراپ كەتتى. ئەمدى ئاڭلىسام، سىسەن يۇقارقى مەھەللىدىمۇ شۇنداق دەپ، نۇرغۇن خوتۇننى بويىۇدىن ئاجراتقانىكەنسەن. ئۇ يەردە ئېتىڭ مۇھەممەت ئىكەندۇق. بۇ يەرگە كېلىپ، ئېلى ئىمام ، دېدىڭ. ئېيتە، بىزنى ئالداپ، ئەر ئەدباينى يوق قىلىپ، مەھەللىنى سەللىسىزلەر باسسۇن دېدىڭمۇ. سەللىلىكلەر يوق بولسا، رەڭگىنى ئۆزگەرتىدىغان سەللە مېنىڭ بولىدۇ، دېدىڭمۇ. ئوخلاپ چۈشۈڭ. سەللە مېنىڭ. بېشىڭدىكى سەللىنى تارتىۋالماي قويمايمەن!

----يا ھەزرەت. مەھەللىمىزدە بىر ئەر بولسىمۇ ھايات قاپتۇ. ئەمدى ھېچ بولمىسا سەللە جىدىلى تۈگەر. لېكىن، ....لېكىن، خالايىق، ئۇ ئىبلىس كېتەر چېغىدا مۇنۇ ئەركەككە : سەللىنىڭ ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنى خوتۇۋن خەقنىڭ ماتكىسى دەپتۇ.

----بۇ ن نىمە دېگىنى؟

---بالا تۇغۇدىغان بارلىق خوتۇن خەقلەرنىمۇ يوق قىل دېگىنى.

---ئۇخلاپ چۈشى. قات- قات ئىشتان كېيىۋالايلى. يامىنى كەلسە، ئۆلۈپ كەتكەن ئېرىمىزنىڭ ئورنىغا سەللىنى بىز يۆگەيمىز .

----شۇنداق. بىزگىمۇ يارىشىدۇ سەللە .

----پوقنى سوۋۇتماي يېيىشىپسەن!--- ئاقساپ كېلىۋاتقىنىغا باقماي، گۈلدۈرمامىدەك ۋارقىرىدى ھىلىقى ۋىجىك ئەر، --- مەھەللىدە مەن بىرلا ئەر قاپتىمەن. سەللىنى ئوڭچە يۆگەرمەن دەۋاتسام، سەنلەر نىمە دەپ چەن سوقۇشۇۋاتىسەن؟! ھەرقايسىڭ خىيالنى خام ئەيلەشمە، سەللە مېنىڭ!

---ئېرىم ناھەق كەتتى، سەللە مېنىڭ!

---مېنىڭ!

كالتەك- چوماق، ئارا- ئاسقاقلارنى كۆتۈرۈشۈپ قوغلاپ كېلىۋاتقان كىشلەر بىردىنلا توختاپ، ئەر- ئايال تائىپىسى بويىچە(ئەرلەر يوق ھېسابىدا بولسىمۇ) ئايرىلدى. ئېنىقكى، ئۇزۇن ئۆتمەيلا « مەن » ۋە « سەن » دېگەن تائىپىگە بۆلۈنەتتى. ئەمدى ئۇلارنىڭ ئىلگىرلىشى مۇمكىن ئەمەسدى.

»شۈكرى«....!

شۇنداق دېگىنىچە ئېغىر- ئېغىر نەپەس ئالدى سەللىلىك ئادەم ۋە ھاسراپ كېتىۋاتقان ئېشكىنى ئۈرۈشتىن توختىدى. ئۇ، ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان شاۋقۇن- سۈرەننىڭ بىردىنلا ئۆزارا جىدەل- ماجىراغا ئايلىنىپ كەتكىنىنى ھېس قىلغانىدى. ئىلگىرىغۇ تالاي قېتىم شۇنداق بولغان. بۇ قېتىممۇ شۇنداق بولۇشىنى كىم بىلىپتۇ؟

»خىخ، ئېشكىم!...» ئۇ، چېپىشتىن يورغىلاشقا ئۆتكەن ئېشكىنى مۇشۇ بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئەركىلىتىپ قويدى. ئەمدىكى ئېشەك، ئۇنىڭ مۇڭدىشى ئىدى .

»نىمىشقا مەھەللىمۇ- مەھەللە چىپىپ يۈرۈيمىز؟ دەيدىغانسەن- ھە، ئېشكىم؟ --- بىر خىلدا كېتىۋاتقان ئېشەككە لاپپىدە قاراپ قويۇپ، داۋاملاشتۇردى ئۇ، ---- جاۋاپ ئاددىي: سەللە ئۈچۈن. سەن بىلمەيسەن، سەللە بەك مۇھىم نەرسە، جانىۋار. شۇ نەرسە بولسا، ھەممىنى قىلالايسەن، ھەممە نەرسە سېنىڭ بولىدۇ. ئىقلىمنىڭ خوجىسى بولغان ئاپپاق خوجا ھەزرەتنى بىلەمسەن؟ ھە، ئۇ ۋاقىتتا سەن تېخى تۇغۇلمىغان، بىلمەيسەن. مەنمۇ بىلمەيمەن. لېكىن، ئۇ زات خۇسۇسىدا ئاڭلىغانمەن. ئۇنىڭمۇ سەللىسى بولغانىكەن. ئۇنىڭ سەللىسىنى تۈرلۈك- تۈمەن رەڭگە ئۆزگىرەتتى دېيىشىدۇ. بىر تۈرۈپ، ئۇ زاتى مۇبارەكنىڭ شۇ خاسىيەتلىك سەللىسىنى ئۆلۈغ بوۋام مەغپىر خوجا ھەزرەتكە نۇمۇنە بولۇپ قالغانمىدىكىن دەيمەن. بوۋامدىن ئاپپاق خوجىغا قالغان بولغىيمىدى- يا؟ ھەي، كىمدىن- كىمگە قالسا ئوخشاشقۇ. لېكىن، شۇ سەللە ھازىر قېنى؟ گەپنىڭ ھەممىسى شۇنىڭدا،

جانىۋار. كۆردۈڭغۇ، رەڭگى ئۆزگەرمەيدىغان مۇشۇ سەللەم بولغىنى ئۈچۈن، قايسى مەھەللىگە بارسام جامائەت ماڭا ئىشەندى. ئادەتتىكىچە بولسىمۇ بىرەر سەللىگە ئېگە بولۇپ قالارمىزمىكىن دەپ، ماڭا قىلمىغان خوشامىتى قالمىدى. نان بەردى. قىز بەردى. ئاقچا بەردى. ھەتتا، خوتۇنلىرىنىمۇ بەردى. .... ئاخىرىدا، سىزىقمىدىن چىقماس بولۇپ، بۇيرۇغان ھەرقانداق ئىشىمنى بەجا كەلتۈردى. ئۇلار سەللىگە خۇمار بولۇپ، ئۇخۇدىمۇ سەللە چۈشەيدىغان ھالغا يەتكەندە، تېخى تېپىلمىغان سەللىنى مەندىن قىزغانغۇدەك بولدى. ئەنە شۇ چاغدا، ئۇلارنى بىر- بىرىگە سالدىم. شۇنداق قىلمىسام سەللىنىڭ قەدرى بولامدۇ؟ قەدرى يوق سەللىنى تاپقاننىڭ قىممىتى بولامدۇ؟ چۈشەنگەنسەن، مۇشۇ كويدا مەھەللىمۇ- مەھەللە قاتراپ يۈرۈمىز جانىۋار. سەللە ئىزدەپ بارمىغان يېرىمىز قالمىدى. قىلمىغان ئىشلىرىمىزمۇ ئاز... لېكىن، جانىۋار، ھەممە يەرنى يېنىش- يېنىشلاپ ئاختۇرۇپ، بىزنىڭ ئۆيىنى پەقەت بىر قېتىم ئاقتۇرغاندەك تۇرۇمىز. ھە- ئە، شۇنداق قىپتۇق. بىر قېتىم ئاقتۇرۇپ قويغانغا چىقىدىغان سەللىمىدى ئۇ؟ يەنە ئاقتۇرايلى. يېنىش- يېنىشلاپ ئاقتۇرايلى. ئۇنى چوقۇم تاپىمەن. بېشىمدىكى مۇشۇ سەللەمگە تايىنىپ، رەڭگىنى ئۆزگەرتىدىغان ئاشۇ خاسىيەتلىك سەللىنى تاپماي قويمايمەن. ئەمدى نۆۋەت ئۆز ئۆيۈمگە«....!

-----ئۆز ئۆيۈمگە؟! ---- چۆچۈپ ۋارقىرىۋەتتى خۇدابەردى، ----- دادامدىن ئاڭلىغىنىم راست ئوخشامدۇ. ... راست ئىكەن- دە!

----چوڭ داداڭلىنىڭ ئېتى نىمە بولدى شۇنداقتا؟ ---- ئۇ گەپ قىلغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ دەرھال ئېغىز ئاچتىم مەن. بايا ئۇنى خاپا قىلىپ قويدۇممىكىن، دەپ ئەنسىرەپ ئولتۇراتتىم .

----مۇشۇنىڭ ئۆزىمۇ مېنى قىزىقتۇرۇپ كەلگەن ئىش ئىدى. باياتىن بېرى كۆرگەنلىرىم بۇ سىرنى يېشىۋەتتى، ---- ئۇ بىكارلىنىپ قالغان پىيالىلەرگە چاي لىقلاپ قويۇپ، سەسكەنگەندەك بىر ھالەتتە داۋام قىلدى، ----- چوڭ دادامنىڭ دادام بىلىدىغان ئىسمىدىن ئالتە- يەتتىسى بارىكەن. دادامنىڭ ھايات ۋاقتىدا دەپ بېرىشىچە، چوڭ دادامنىڭ دادىسى ئەزان قىچقىرىپ قوويغان ئىسمى ئىبرەتخوجا ئىكەن. ئېھتىمال، ئۇلۇغ بوۋام مەغپىر خوجىدىن ئىبرەت ئاللى دەپ قويغان بولغىيدى. بىراق، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ ئۆز ئىسمىنى ئۆزگەرتىۋاپتۇ. كېيىنكى مۇقىم ئىسمىنى داداممۇ بىلمەيدىكەن. خەقتىن ئاڭلىشىمچە، ئۇ ئىسمىنى كۈندە بىر ئۆزگەرتىپ تۇرغانىكەن. بەزىلەرنىڭ گېپىچە، ئەتىگىنى بىر خىل، چۈشتىن كېيىن يەنە بىرخىل ئىسىم قوللانغان دېيىشىدۇ. ئاڭلىسام، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، قويىۋالغان ئىسمى ھەددى- ھېساپسىز كۆپ بولۇپ كېتىپ، ئىسمىنىڭ زادى نىمە ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلەلمەس بولۇپ قالغانىمىش.

----توۋا قىلدىم....

مەن بۇ قېتىم چىن دىلىمدىن ياقامنى تۇتتۇم. مەن سەسكىنىدىغان تارىخنىڭ تېخىمۇ غەلىتە يېرى مانا ئەمدى كۆرۈنىۋاتقاندەك قىلاتتى .

»راست، ئۆينى تۈزۈك ئاقتۇرماپتىمىز، ئىشكىم. » ئۇ، ئىشكىنى سۆز بىلەن ئەركىلىتىپ تۇرۇپ، تاياق بىلەن قاتتىق بىرنى سالدى. « خىت! تىزراق، تىزراق«....!

نەپسى ئارامغا چۈشكەن ئىشەك يېڭىباشتىن چىپىشقا باشلىدى. چىغىر يولنىڭ ئىككى يېقىدىكى ئارىلاپ- ئارىلاپ كۆرۈنىدىغان شالاڭ يېشىللىقلار، ئاچ قورساق ئىشەككە سۇۋارلا قىنىق ۋە يېقىملىق يېشىللىق بولۇپ كۆرۈنەتتى .

»ھەي ئىست، ھەي ئىست! نىمىشقىمۇ ئۇيلىمىغاندىمەن. چىراقپاي تۇۋى قاراڭغۇ دەيدىغان گەپ بار ئەمەسمىدى بىزدە. يەنە كېلىپ، چوڭ ئوغلۇم دىگەن گۇينىڭ بىر چاغدا: ‹ رەڭگىنى ئۆزگەرتىدىغان سەللىنى تېپىۋالسام ماڭا بېرەمسىز › دىگەن گېپىمۇ ئېسىمگە كەلمەپتىنا. ئالمادىس، شۇ ئىنساپسىز گۇي تېپىۋالغان بولىسچۇ؟ ھەي!.... شۇنىڭدا بىر گەپ بار. چوقۇم«....!

ئىشەك ئۈچقاندەك چاپاتتى. سەللىلىك ئادەم ئۇلتۇرالمايلا قالدى. ئۇنىڭ قوۋۇرغىلىرى غاراسلايتتى. بىقىنلىرىغا سانجىق تۇرۇپ، ئۈچەيلىرى ئۈزۈلۈپ كېتىدىغاندەك ئاغرىيتتى. بېشىدىكى كىر سەللە خۇددى بىركىشى تارتىۋاتقاندەك پات- پاتلا چۇۋۇلۇپ كېتەتتى. بۇياقتىن يۆگەپ بولغۇچە، ئۇ ياقتىن چۇۋۇلۇپ تۇراتتى. يەنە تۇرۇپ- تۇرۇپلا ئۇنىڭ بېشىدىن ئاجراپ چىقىپ، سەللە قېنى دەپ بولغىچە باشقا كېيلىپ بولاتتى.

»مەن بىلەن تولا قېرىشما، ـــ دەيتتى ئۇ، چىپىپ كېتىۋېتىپ، كىمدۇر بىرىگە، ـــ مەن قاسىم، ياق، سۇلتان.... بۈگۈنكى ئىسمىم نىمىدى؟ ھە، موللاخۇن. مەن موللاخۇن رەڭگىنى ئۆزگەرتىدىغان شۇ سەللىنى تاپماي قويمايمەن. ئەنە شۇ چاغدا ھەممىڭنىڭ ئەدىپىنى بېرىمەن. سەللە مېنىڭ«...!

ـــــئاۋۇ قېچىپ كېتىۋاتقان قاسىم دىگەن ئوغرىنى تۇتۇڭلار!

ـــياق، ئۇنىڭ بۈگۈنكى ئىسمى موللاخۇن. موللاخۇن ئاتلىق ئاۋۇ ئالدار كوسىنى تۇتۇڭلار!

ـــبوش قويۇۋەتمەڭلار ئاۋۇ كاززاپنى!

ئۇ، قاياقتىندۇر كېلىۋاتقان بۇ ئاۋازنى خىرە- شىرە ئاڭلىغاندەك بولدى. قايسىبىر مەھەللىنىڭ ئادەملىرى يەنە توۋلاپ كېلىۋاتامدىكىن. ھېچ بولمىسا بېشىدىكى سەللىنى بولسىمۇ تارتىۋالمىز دەۋاتامدىكىن.

»خىت چۇ! خىت«....!!

ئۇنىڭ ئاۋازلىرى پۈتۈپ كەتتى. تاياق تۇتقان ئوڭ قولى تاياق يېگەندەك ئاغرىدى. تاياقتەك قاتتى. بىراق، ئىشەك چاپمىغاندەك، بىرەر قەدەممۇ ماڭمىغاندەك بىلىنەتتى. بېشىدىكى سەللە بولسا ھامان چۇۋۇلۇپ باراتتى....

»خەپ گۈينىڭ سەللىسى، مەغپىر بوۋامنىڭ ھىلىقى سەللىسىنى تىپپىلا ئالسام، سەندەك سەللىنى ئەۋرەت لاتىسى قىلىمەن. ئۇتقا سىلىپ كۆيدۈرىمەن« !

ئۇنى قورقۇتقان ئاۋاز كۈچىيىپ كىلەتتى. ئاۋاز كۈچەيگەنسىرى نەس باسقان بۇ سەللىمۇ شۇنچە ئىتتىك چۇۋۇلاتتى. تۈزۈپ كىتىدىغاندەك بۇزۇلاتتى. باشتىن چىقىپ، قۇيۇندەك پىرقىرايتتى، تويتەك سەكرەيتتى. ئۇ، ئۇراپ ئۇلگۇرەلمەيتتى. بىسىپ يىتىشەلمەيتتى....

بىرچاغدا، سەللە چۇۋۇلۇپ، ئىشەكنىڭ ساغرىسىدىن ئىشىپ باردى. ئىشەك چاپقانسىرى، ئۇ لەيلەپ ۋە ئۈزىراپ، ھاۋادا ئاق بايراقتەك لەپىلدەپ ماڭدى. ئەمدىلىكتە ئىشەكنىڭ چىپپىشى راستىنلا ئاستىلاپ قالغاندى. ئۇنىڭ ئۇستىدىكى ئادەمنۇ بىشىنىڭ ئىغىرلىشىپ كىتىۋاتقانلىقىنى سەزدى. قانداقتۇر بىرنەرسە ئۇنىمۇ، ئىشەكنىمۇ ئارقىسىغا تارتىپ تۇرۇۋاتاتتى.

»ئەستاغپۇرۇللا«...!

ئۇ، شۇنداق دىگىنىچە ئارقىسىغا قاردى. قاردى- يۇ، ھەيرانلىقتىن ئىشەكتىنمۇ يىقىلىپ چۈشتى........

ئۆيگە كىلىپ ئەسلىشىچە، ئۇنىڭ سەللىسى چۇۋۇلۇپ، كۆزيەتكۈسىز يىراقلارغا ئۈزىراپ كەتكەندى. سەللىنىڭ بىر ئۇچى ئۇنىڭ بىشىغا باغلىنىپ تۇراتتى....

»قارا بىسىپتۇ، ـــــ دەپ ئويلىدى ئۇ، شۇ كۈندىكى ۋەقەنى قورقۇنچ بىلەن غىل- پال ئەسلەپ ۋە ئارقىدىنلا، ـــــ ياق، ئويغاق تۇرۇپ قارا باسامدۇ، چۈش كۆرۈپتىمەن. ياقەي، چۈش دىگىنىم نىمىسى، شۇنداق بىرئىشنى ئويلاپ قالغان ئوخشايمەن....« ـــــ دىدى يەنە مۇجمەللىك بىلەن مۇئەييەنلەشتۇرۇپ.

نىملا بولمىسۇن، ئۇنىڭ سەللىسى بىشىدا تۇراتتى. بۇرۇنقىدىن بەك كىرلىشىپ كەتكەن، سەللىگە ئوخشىماي قالغان بولسىمۇ، يەنىلا بىشىدا ئىدى. بۇ تەرىپى ئۇنى سەل قانائەت تاپقۇزغاندەك قىلاتتى. لىكىن، رەڭگىنى ئۆزگەرتەلەيدىغان شۇ سەللىنىڭ غىمى....

ـــــدادا، ھەممە ئۈينى بۇزۇپ، توپ- توز قىلىۋەتتۇق. مەغپىر بوۋامنىڭ سەللىسىنىمۇ تاپالمىدۇق. ئەمدى نەدە ياتىمىز؟ ـــــ ئۇ، سەللىنى تولا ئويلاپ جىلى بولۇپ تۇرغان بىر ئەتىگىنى شۇنداق دەپ سوراپ قالدى چوڭ ئوغلى، ئونبىر ياشلىق سەللىبەگ.

ـــــئىسمىنى قوشۇپ دادا دە، گۇي!، ـــــ بوشاپ كىتىۋاتقاندەك بىلىنىۋاتقان سەللىسىنى چىڭىتىپ تۇرۇپ ۋارقىردى ئۇ، ـــــ ھەممىسى سەن گۈينىڭ ئىشى. سەللىنىڭ بار يىرىنى دەپ بەرسەڭلا ئىش تۇگۇمەمدۇ؟ ئىسمىڭنى سەللە نامى بىلەن ـــــ ئۇلۇغ نام بىلەن ئاتىغىنىمغىمۇ رازى ئەمەسسەن. سەندەك ھاراميىدۇككە سەللە يارىشامتى ئەسلى.

ـــــسەللىنى ئاكام تىقىپ قويۇپتۇ- ھە، مەھەممەت دادا؟

-----قاشىم دادا، شەللەبەگ ئاكاشنى ئۇششۇق، ھېلىقى نەيشىنى تېپىپ بېرىدۇ تاڭلا.

-----نىمە دېيىشىۋاتىسەن؟ بالام تۇرۇپ ئىسمىمنى بىلىشمەسەن؟! مېنىڭ بوۋىلىكى ئىسمىم تاپقاق قارى. بىلىشتىڭمۇ، تاپ- قاق-قا- رى...!

ئۇنىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشاتتى. مېڭىسى زىڭىلدايتتى. ئەس- يادىغا سەللىدىن باشقا نەرسە كەلمەيتتى. دۇنيا-- سەللە ئىدى. بەختىمۇ سەللە ئىدى. سەللىدىن ئۆزگە نەرسىنى كۆرمەيتتى. ئۇنىڭدىن باشقا ھېچنەرسىنىڭ گېپى قولۇقىغا كىرمەيتتى. سەللىگە باغلانغان سۆزلىرىمۇ شۇ قەدەر پاساھەتلىك ئىدى .

-----باللىرىم! ---- دېدى ئۇ، مەسچىتتە سۆزلىگەندەك تىترەك ۋە مۇڭلۇق ئاۋازدا، ----- سەللە بەك ئۇلۇغ نەرسە. مەغپىر بوۋاڭلارنىڭ سەللىسى تېخىمۇ شۇنداق. مەھەللە- مەھەللىلەرنى ئاختۇرۇپمۇ ئۇنى پەقەت تاپالمىدىم. ئۇ چوقۇم مۇشۇ ئۆيدە. ئۇنىڭ بار يېرىنى چوقۇم بىرەرسىڭلار بىلىسىلەر. ماڭا دەپ بېرىڭلار، شۇ سەللە زادى نەدە؟ سىلەر تېخى كىچىك. ئۇنىڭ قەدرىگە يەتمەيسىلە. ئۇنى تېپىۋالساڭلاغۇ نىمە دېسەڭلار شۇ بولىدۇ. ھازىرقىدەك جاڭگالدا مال بېقىپ يۈرمەيسىلەر....

-----مەغپىر بوۋامنىڭ شۇ سەللىسى راستىنلا شۇنداق يامانما، تاپقاققارى دادا؟

-----ئۇنى شەللە بەگ ئاكاش بىلىدۇ.

تاپقاق قارى، باللىرىنىڭ ئۆزىنى ئالداۋاتقانلىقىغا ئەمدى رەسمىي ئىشەندى. ئۇنىڭ بار يېرىنى بىلمىسە شۇنداق قىلىشامدۇ بۇ نىملەر؟ تىقىپ قويغان بولۇشمىسا، ئۇ سەللە راست يامانمۇ دەپ سورامدۇ؟ يامانمۇ دېگىنى، مۇھىممۇ دېگىنى. مۇھىملىقىنى سورىغان ئادەم ئۇنى بىلمەي قالامدۇ. يەنە كېلىپ، 11 ياشقا كىرگەن بالىنى كىچىك دېگىلى بولمايدۇ. ئويناپ يۈرۈپ بىر يەردىن تېپىۋالغان بولسا..... ئاتا- بوۋامدىن قالغان بۇ كونا ئۆينىڭ ھەممە بۇلۇڭ- پۇچقاقلىرىنى ئاختۇرۇپ بولالمىغىنىم راستقۇ. ھازىر ئادەمگە ئىشىنىدىغان جاھان ئەمەس. بالايۇۋاقا تېخىمۇ ئىشەنچسىز. مىراس تالىشىپ دادىسىنى ئۆلتۈرىۋەتكەن بالا ئازمۇ؟ ئەدىناسى، ئۇ بارغان مەھەللىلەردىكى ئوغۇل باللار سەللە ئۈچۈن دادىلىرىغا نىمە كۈننى كۆرسەتمىدى؟ سەللىنىڭ خاسىيتىنى تولۇق چۈشەنمەيدىغان باللار شۇنچىلىك قىلغان يەردە، سەللىدىن باشقا گەپلەرنى ئاڭلىماي چوڭ بولغان بۇ هارامسۈيدۈكلەر نىملەرنى قىلمايدۇ؟

»توختا، ---- دېدى ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، ئۆز- ئۆزىگە، ---- سەن ئىتنىڭ كۈچۈكلىرىنى تاياقتا بېسىپ ئاندىن تاپتۇرمىسام«....

تاپقاق قارىنى رەللە قىلغىنى، باللارنى بىر- بىرلەپ تاياقتا باسقانىڭمۇ ئۇنۇمى بولمىدى. ھەممىسلا بىلمەيمەن دېيىشنىڭ ئورنىغا « ئاكام بىلىدۇ »، « ئۇكام بىلىدۇ » دەپ بىر- بىرىگە باللارچە دۈڭگەشتى. بۇ ھال ئۇنىڭ ئىمانىنى ئېزىقتۇردى. گۇمانىنى تېخىمۇ كۈچايتتى. ئۇنىڭ

كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمىدى. پارقىراپ قاراپ تۇرۇشقان باللار ئۇ ئىزدەۋاتقان سەللىنىڭ ئالدىدا ھېچنېمە ۋە ھېچنېمە.... ئەمەسدى.

-----كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرۇدۇ، مەغپىر بوۋاڭلارنىڭ سەللىسى مۇشۇ يەردىكەن، ------ دېدى ئۇ، تاياقتىن قورقۇپ، تاغ قاپتىلىدا قاتار تىزىلىپ ئولتۇرغان باللارغا، ئۇزۇن زامانلاردىن بۇيان غايەت كۆپ توختام سۇلار يىغىلىپ قالغان تەگسىز جىلغىنى كۆرستىپ.

باللار غال- غال تىترەيتتى. تاپقاق قارنىنىڭ ئۆڭ- سىلى ئۆچكەن گاچا خوتۇنى ھازىرلا زۇۋانغا كىرىپ قالدىغاندەك، بوغۇق ئاۋازدا خىقىرايتتى، قىقىرايتتى.....

-----ئۇنۇڭنى ئۇچۇر، گاچا! ----- دېدى ئۇ، باللارنى تولا ئۇرۇپ يىرىلىپ كەتكەن تاياقنى خوتۇنىغا تەڭلەپ، ----- باللىرىڭ ئۆلگىلى بارمايدۇ، سەللە ئىزدەپ بارىدۇ، سەللە!

ئەمدى ئۇ، سەللە ئۇچۇن ھەممىدىن كېچىش نىيىتىگە كەلگەندى .

»جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان دەيتىكەن، ---- ئەسەبىيلەشكىنىدىن جالاقلاپ تىترەپ تۇرۇپ شۇنداق دەيتتى ئۇ، ---- ماڭا ھەمدەرد بولمىغان، ھالىمغا يەتمىگەن سەندەك باللارنى!..... تاپماي قويمايمەن شۇ سەللىنى. سەن ۋاپاسىزلارنى جىلغىغا تاشلىۋېتىپ، ئۆينى يېڭىباشتىن ئىزدەيمەن. ياتقان يەرلىرىڭنى، ئوينىغان جايلىرىڭنى!..... بۇ قېتىم ھېچيەرنى قويماي ئاقتۇرۇمەن. ئۆينى ئاقتۇرۇپ بولۇپ، ھە، ئۆينى يەنە ئاقتۇرۇپمۇ سەللىنى تاپالمسام، باشقا مەھەللىلەرنىمۇ قايتا ئاقتۇرۇمەن. ئەمدى ئايالارمۇ ساق قالمايدۇ.... ----- ئۇ، بىر ھازا قايىنغاندىن كېيىن، بىردىنلا ئېسىگە كەلگەندەك بولدى، ----- نېمە دېدىم؟ سەللە ئۆيدىنمۇ تېپىلماي قالسا دېدىمما؟ ياق. تېپىلمايدىغان ئىش يوق. سەللە چوقۇم مۇشۇ ئۆيگە تىقىپ قويۇلغان. مۇشۇ شۇمتەكلەر تىقىپ قويغان. بولمىسا مۇشۇنداق ۋاقىتتىمۇ بىلمەيمەن، دېمەي، بىر- بىرىگە دۆڭگەپ يۈرەمدۇ؟ زادى بۇلارنى كۆزدىن يوق قىلىش كېرەك! مۇشتۇمدەك تۇرۇپ ۋاپا قىلمىغان ئادەمدىن غەرەز ئۈققۇدەك بولغاندا ۋاپا كېلەمدۇ؟ سەللە تالىشىپ ماڭا پىچاق تىقىدۇ بۇلار. ۋاپاسىز ئادەمدىن ئىت ياخشى!....جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان.... ماڭا دېگەن جان بولسا جاھان، سەللە بولسا قازان. ياق، ھەممە!... سەللە بولسا يەنە ئاش، خوتۇن. خوتۇن بولسا بالا.... ھەي، يەنە شۇ ۋاپاسىز بالا«....!

---سەللە ئاشۇ كۆرۈنگەن سۇنىڭ قېتىدا، ---- دېدى ئۇ، ئەڭ كىچىك ئوغلىغا ۋە ھېلىغىچە لام- جىم دېمەي تۇرۇشقان باشقا ئوغۇللىرىغا بىر- بىرلەپ ئالىيىپ قويدى، ---- بىرلا سەكرىسەڭ سەللىنىڭ ئۈستىگىلا چۈشىسەن. ئۇنى تاپساڭلا، بۇ يەرگە ئۆزلىكىڭدىن ئۇچۇپ چىقىسەن. ھە، سەكرە!

ئاق- قارىنى تازا بىلمىگىنى ئۇچۇنمۇ ياكى باياتىدىن بېرى دېگەن چىرايلىق گەپلەرنىڭ تەسىرىدىنمۇ، كىچىك ئوغلى ھېچ ئىككىلەنمەيلا جىلغىغا سەكرىدى .

----ھە، ئەمدى سەن سەكرە! ----- دېدى ئۇ، ئوتتۇرانچى ئوغلىغا، ---- كۆردۈڭمۇ، ئۇكاڭ غىڭ قىلماي سەكرىدى. لېكىن، ئۇ كىچىك بولغاچقا سەللىنى تارتىپ چىقالمايۋاتىدۇ. سەن ئۇنىڭغا ياردەم قىل. سەللىنى بىرگە ئېلىپ چىقىڭلار. تېز بول...!

بۇ چاغدا، 11 ياشلىق ئوغۇل سەللىبەگنىڭمۇ سەۋر قاچىسى توشقانىدى. ئۇ، لىققىدە ياشقا تولغان كۆزلىرىنى دادىسىغا قاداپ تۇرۇپ:

-----ئۇنىڭدىن كېيىن نۆۋەت ماڭا كېلىدۇ- ھە، تاپىقاق قارى دادا؟ --- دېدى.

-----ئىسمىمنى يەنەئۇنتۇپ قاپسەن بەدبەخت، بۆگۈنكى ئىسمىم راھەتباي.

----سىز بىلەن تۇرۇشقا مەنمۇ تويدۇم. خوش، راھەتباي دادا! ----- دېدى بالا ۋە ھاڭۋېقىپ تۇرغان ئۇكىسىنى سۆرىگەن پېتى جىلغىغا سەكرەپ چۈشۈپ كەتتى .

»ئۇھا!.... « دېدى راھەتباي ۋە كەينىگە ئۆرۈلۈپلا يەنە خاتىرجەملىكى بۇزۇلدى. قورساق كۆتۈرگىنىگە بەش ئاي بولغان گاچا خوتۇنى يۈز- كۆزلىرىنى مۇرلاپ، ئالىلىنىملەرنى دەپ تۆ- تۆتلىگىنىچە يىغلاپ ياتاتتى .

»سەللىنىڭ ئەك ئەشەددىي دۈشمىنى خوتۇن خەقنىڭ ماتكىسى«...!

بىردىنلا شۇنداق ئويلىدى ئۇ ۋە خوتۇنىنىمۇ جىلغىغا چۈشۈرمەكچى بولدى. ئۇ، خوتۇنىغا ئەمدىلا يېقىنلىشاي دەپ تۇرۇشىغا بىرمۇنچە قوي- ئۆچكىلەر ئۇنىڭ ئەتراپىغا مەرەپ كەلدى. تونۇدىكى، بۇ، باللىرى بېقىۋاتقان ماللار ئىدى .

»قوينىڭ قولىدىن نېمە كېلىدۇ؟«

ئۇ شۇنداق دېگىنىچە خوتۇنىنىڭ قولىغا ئېسىلدى. دەل شۇ چاغدا كۈتۈلمىگەن بىر ئىش يۈز بەردى. قوي- ئۆچكىلەر خۇددى يۈيۈنماقچى بولغاندەك، بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى جىلغىغا سەكرەشكە باشلىدى. سەكرىگەن قوي- ئۆچكىلەر ھەددى- ھېساپسىز كۆپ ئىدى. ئۇلار يەنە ئۈزۈلدۈرمەي سەكرەۋاتاتتى .

ئۇ، ماللىرىنىڭ بۇ قەدەر كۆپ ئىكەنلىكىنى زادىلا ئويلىمىغانىدى. توختىماي سەكرەۋاتقان قويلارغا قاراپ، ئۇنىڭ ئىچى سەل ئېچىشقاندەك بولدى. سەكرەشكە تېخى ئۈلگۈرمىگەنلىرىنى بولسىمۇ تۇتۇپ قالغۇسى كەلدى .

----ھۇشت- ھۇشت!.... نەگە بېرىشسەن گۈينىڭ قويلىرى، توختاش!

-----ئىمام بولمەن. مە!..... ئىمام.... ----- سېمىز بىر قوشقار شۇنداق دەپ مەرىگىنىچە جىلغىغا سەكرىدى .

»تۇۋا! » دەپ ياقىسىنى تۇتتى راھەتباي، قوينىڭ زۇۋانىغا كىرگىنىگە ھەيران بولۇپ. ئارىدىن نەچچە تىنىق ۋاقىت ئۆتەر- ئۆتمەيلا ئۇنىڭ ھەيرانلىقىنى خۇمارى باستى .

»سەكرەپ چۈشۈپ كەتكەن قوشقار ئىمام بولۇمەن دېدىما؟.... راست، شۇنداق دېگەندەك قىلدىغۇ. ئىمام؟ توغرا، ئىمام بولۇش ئۈچۈن سەللە بولۇشى كېرەك. سەللە بولمىسا ئۇلار نىمىشقا سەكرەيدۇ؟ قوي دېگەن ساق جانىۋار، بىلمەي قالمايدۇ. سەللە ئەسلىدە جىلغا ئاستىدىكەندە! باللارنىڭ بىرەرسىدىنمۇ ئۇنداق- مۇنداق ئاۋاز چىقمىدى. ئاشۇ شۇمتەكلەر تېپىۋاپتۇ- دە، ئۇنى. ھەي، ۋاپاسىز كۆچۈكلار، بىر ئېغىز تىنىپ قويۇشمىدىڭ. مېنى يەنە گوللاشتىڭ. قوي دېگەن ھايۋانچىلىك بولالمىدىڭ. ھەممىنى قىلغان سەن سەللىبەگ. ئۇكىلىرىڭنى ئازدۇرۇپ.... خەپ، سېنىڭ تاپقان سەللىنى تىقىۋالغىنىڭنى بىر كۆرەي. پايخانلىرىڭنى ئۇشتۇۋېتىمەن. توختا، ھازىرلا كۆرىسەن، سەللە مېنىڭ«...!

راھەتباي ئەسەبىي قىزغىنلىقتىن ئەس- ھۇشىنى يوقاتقاندى. ئۇ، ئۆلۈم، ئېغىر ئاياغ خوتۇن... دېگەنلەرنى ئۇنتۇپ، خيالى بىر تۇيغۇ قېتىدا جىلغا گىرۋىكىگە كەلدى ۋە « يا بىسمىللاھ! » دېگىنىچە ئۆزىنى تاشلىدى .

جىلغا سەللىنى راستىنلا يۇشۇرۇپ ياتقاندەك ئۈن- تىنسىز تۇراتتى. قاياقتىندۇر ئاڭلىنىۋاتقان قىقاس- چۇقانلار بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى.... .

----ئاشۇ گاچا ئايالنىڭ قورسىقىدا قالغان بالا، دادام شۈكۈر ئاخۇن شۇ ئىكەن، ---ئۆز- ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك دېدى، چاناقلىرى ياشقا تولغان خۇدابەردى شۈكۈر ئوغلى مەشھۇرى .

مەن ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىدىم. بۇ ھەقتە گەپ قىلغۇدەك قىزغىنلىقىمۇ قالمىغاندى. پەقەت تارىخقا بولغان ئۆچمەنلىكىم تېخىمۇ ئاشتى. بىر ئامال قىلىپ ،تارىختىن كەلگۈسىگە يۈزلەنمەكچى، تارىخ دېگەن بۇ نەرسىدىن ئۈزۈل- كېسىل يۈز ئۆرۈمەكچى بولدۇم. « تارىخقا لەنەت! » دېدىم مەن ۋە چۈش كۆرۈۋاتقاندەك بىر تۇيغۇ قېتىدا چاچراپ قوپۇپ، ھېلىقى دورىنى كاپ قىلىپ قولۇمغا ئالدىم .

----نېمە قىلىسىلە؟ توختاڭلا، رېئاكسىيە قىلىدۇ!

خۇدابەردىنىڭ گېپىمۇ قولۇقىمغا كىرمىدى. ئۇ، يۈگۈرۈپ كېلىپ بولغىچە، قۇتىدىكى دورىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئىچىۋەتتىم ۋە:

---ئەۋلادىنى كۆرستەلمەيدىغان بۇنداق دورىنى... ----- دېدىم. ئارقىدىنلا ئىلھامىم كەلگەندەك، ئېنىقراق ئېيتقاندا، نىمە كۆرسەم كۆرەي دەپ: ---- مىنۇس بىر! دەپ توۋلۇدۇم، خۇدابەردىنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان ئۇسۇلدا ساناشقا تىرىشىپ. مەقسىتىم، ئەجداد ھەققىدىكى ھەرقانداق گەپلەرنى ئۇنتۇپ، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئەۋلادلىرىمنى كۆرۈپ بېقىش ئىدى .

----بىر! ---- يەنە بىر قېتىم ۋارقىرىدىم مەن، مېھمان ئىككەنلىكىمنى ئۇنتۇپ، گاژگۇنلۇق بىلەن .

دېگەندەك، مۆجىزە يۈز بەردى. كۆزۈمگە راستىنلا بىر نەرسە كۆرۈندى: تېخى ھېلىلا تېلىفۇنلاشقان قىز دوستۇم--- تويلاشماقچى بولغان ئايالىم يىراقتىن بىر ئوغۇل بالىنى يېتىلەپ كېلىۋاتاتتى. ئايالىمنىڭ چىرايى سولغۇن، بالا بولسا ماڭالا ئوخشايتتى .

----مۆجىزە، خۇدابەرداخۇن، مۆجىزە! بالامنى كۆردۈم! ---- دورىنى خۇددى مەن كەشىپ قىلغاندەك خوش بولۇپ كەتتىم مەن.

----ۋاي، دورىنىڭ بۇنداق رولى بولسا تېخىمۇ ياخشىغۇ. راستىنلا مۆجىزە!

-----بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى خۇدابەردى؟ ----- قوپاللا سورۇدۇم مەن، بالامنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرگەندىن كېيىن جىددىيلىشىپ، ---- بالىنىڭ بېشى گەجگىسىدە تۇرۇدۇ- يا، ئەستاغپۇرۇللا...!

-----ئىككى! ----- دەرغەزەپ بىلەن يەنە ساندىم مەن. ئەمدى، بېشى گەجگىسىگە ئورۇنلاشقان بىر ئادەم، بېشى ئىت، بويىنىنىڭ تۆۋەن تەرىپى ئادەمگە ئوخشايدىغان بىر مەخلۇقنى يېتىلەپ كەلمەكتە ئىدى.

مەن زادىلا تاقەت قىلىپ تۇرالماي، جان- جەھلىم بىلەن ساناشقا باشلىدىم.

-----ئۈچ!.... ۋاي، خۇدابەردى، بۇ نىمە گەپ، ئىت باشلىق بىر ئادەم ئۆزىدىن ئېگىز بىر ئېشەكنى بالام دەپ يېتىلەپ كېلىۋاتىدۇغۇ. خۇدايىم، بۇ ماڭا نىمە تارتقۇلۇق. تۆت....!